

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Кафедра політології та публічного управління

Телелеха Діана Олегівна

Політична мобілізація в Україні : механізми реалізації та чинники впливу

Спеціальність: 052 «Політологія»

Освітньо-професійна програма: «Політологія та державне управління»

Робота на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр»

Науковий керівник:

Любчук Валентина Василівна

Кандидат соціологічних наук

доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол №

засідання кафедри політології та
публічного управління

від

2025 р.

Завідувач кафедри

проф. Бусленко В.В.

ЛУЦЬК – 2025

АНОТАЦІЯ

Телелеха Д.О. Політична мобілізація в Україні: механізми реалізації та чинники впливу. Кваліфікаційна робота бакалаврська за спеціальністю 052 – Політологія. Волинський національний університет імені Лесі Українки, Кафедра політології та публічного управління. Луцьк, 2025. Науковий керівник: кандидат соціологічних наук, доцент Любчук В.В.

У роботі комплексно представлено феномен політичної мобілізації та особливості її реалізації в Україні під час війни. Проаналізовані основні теоретико-методологічні підходи до дослідження політичної мобілізації. З'ясовано, які комунікативні стратегії та які соціально-економічні чинники впливають на процес політичної мобілізації в Україні.

Результати дослідження показують багаторівневість політичної мобілізації, актуальність комунікативних стратегій у зв'язку із цифровізацією суспільства, врахування інклюзивності у проведенні політичної мобілізації. Вагома роль у трансформації політичної мобілізації належить громадянському суспільству. Трансформація політичної мобілізації сприяла консолідації населення навколо держави та пошуку нових шляхів для реалізації політичної мобілізації у повоєнний час.

Матеріали дослідження можуть бути використані у процесі формування ефективної стратегії розвитку держави, у програмах політичних сил, а також в освітньому процесі при вивченні сучасної української політики та сучасних політичних процесів.

Ключові слова: політична мобілізація, громадянське суспільство, комунікативні стратегії, політична участь, європейська інтеграція.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ МОБІЛІЗАЦІЇ	9
1.1 Сутність та концептуалізація поняття політичної мобілізації	9
1.2 Основні теоретичні підходи до вивчення політичної мобілізації.....	11
1.3 Методологія дослідження політичної мобілізації в сучасному суспільстві	17
РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ МОБІЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	23
2.1 Інституційні механізми політичної мобілізації	23
2.2 Комунікативні стратегії та інформаційні технології в процесі політичної мобілізації	30
2.3 Громадянське суспільство як суб'єкт політичної мобілізації в Україні	37
РОЗДІЛ 3. ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ПОЛІТИЧНУ МОБІЛІЗАЦІЮ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ	48
3.1 Соціально-економічні фактори політичної мобілізації.....	48
3.2 Вплив зовнішньополітичних факторів на процеси політичної мобілізації	52
3.3 Трансформація політичної мобілізації в умовах воєнного стану	56
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	68

ВСТУП

Актуальність теми дослідження

Політична мобілізація виступає ключовим механізмом залучення громадян до колективних політичних дій та формування суспільної підтримки для демократичних перетворень. В умовах трансформаційних процесів, що відбуваються в Україні, вивчення механізмів, чинників та наслідків політичної мобілізації набуває особливого значення для розуміння динаміки суспільно-політичних змін та прогнозування подальшого розвитку демократичних інститутів. Після здобуття незалежності Україна пережила кілька потужних хвиль політичної мобілізації, що суттєво вплинули на траєкторію політичного розвитку держави, сприяли формуванню громадянського суспільства та посиленню демократичних процесів. Революція на граніті, Помаранчева революція, Революція Гідності стали віхами на шляху утвердження демократичних цінностей та європейського вибору, демонструючи високу здатність українського суспільства до самоорганізації та захисту своїх прав. Дослідження українського досвіду політичної мобілізації дозволяє виявити специфічні риси цього процесу в постколоніальних, посткомуністичних суспільствах, що перебувають під зовнішнім тиском та в умовах гібридних загроз.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року та запровадження воєнного стану кардинально змінили контекст та характер політичної мобілізації, створивши безпрецедентні умови для консолідації суспільства навколо оборони держави та захисту суверенітету. Екзистенційна загроза національній безпеці та незалежності спричинила масштабну мобілізацію всіх суспільних ресурсів, трансформувавши звичні патерни політичної поведінки та взаємодії між різними суспільними групами. В цих умовах актуалізується потреба аналізу специфіки політичної мобілізації в умовах воєнного стану, виявлення нових форм громадянської активності, дослідження трансформації взаємодії між державою та громадянським суспільством, вивчення впливу війни на політичні ідентичності та цінності українців.

Комплексне дослідження цих процесів має не лише академічне, але й практичне значення для розробки ефективних стратегій суспільної консолідації, підтримки національної єдності та забезпечення демократичного розвитку в умовах війни та повоєнної відбудови.

Вивчення інституційних механізмів політичної мобілізації в Україні дозволяє глибше зрозуміти роль різних політичних та соціальних акторів у процесах демократизації та захисту національних інтересів. Політичні партії, громадські організації, медіа, волонтерські мережі, місцеві громади виступають ключовими суб'єктами політичної мобілізації, що формують порядок денний суспільного розвитку, артикують групові інтереси та забезпечують організаційне підґрунтя для колективних дій. Аналіз трансформацій цих інституцій під впливом воєнного стану, їхньої адаптації до нових викликів та розвитку інноваційних форм діяльності дозволяє виявити сильні та слабкі сторони інституційної структури українського суспільства, розробити рекомендації щодо посилення її ефективності та стійкості. Особливого значення набуває вивчення механізмів координації між різними суб'єктами політичної мобілізації, особливо між державними інституціями та громадянським суспільством, що забезпечує синергію зусиль у протистоянні зовнішній агресії та впровадженні необхідних реформ.

Комунікативні стратегії та інформаційні технології відіграють визначальну роль у процесах політичної мобілізації, особливо в умовах гібридної війни та інформаційного протиборства. Цифрова трансформація суспільної комунікації, розвиток соціальних мереж, месенджерів, онлайн-платформ створили нові можливості для мобілізації громадян, координації колективних дій, формування спільних ідентичностей та протидії дезінформації. Водночас інформаційна війна, що супроводжує військову агресію, створює специфічні виклики для інформаційної безпеки, медіаграмотності та стійкості суспільства до маніпулятивних впливів. Дослідження комунікативних аспектів політичної мобілізації в Україні дозволяє розробити ефективні стратегії стратегічних комунікацій, спрямованих на підтримку національної єдності, протидію

дезінформації та формування позитивного міжнародного іміджу України в умовах протистояння російській агресії.

Актуальність даної теми посилюється в контексті європейської інтеграції України, яка отримала статус кандидата на членство в ЄС в умовах повномасштабної війни. Процес євроінтеграції вимагає не лише інституційних реформ та адаптації законодавства, але й суспільної підтримки та активної участі громадян у впровадженні необхідних змін. Політична мобілізація виступає ключовим механізмом забезпечення такої підтримки, формування проєвропейського консенсусу та подолання опору реформам з боку окремих груп інтересів. Вивчення досвіду політичної мобілізації в країнах Центрально-Східної Європи, що вже пройшли шлях євроінтеграції, та його порівняння з українськими реаліями дозволяє виявити специфічні риси та закономірності цього процесу, розробити рекомендації щодо оптимізації стратегій політичної мобілізації в контексті європейської інтеграції. Особливої актуальності набуває аналіз механізмів подолання "втоми від реформ", підтримки суспільної мотивації до змін та забезпечення інклюзивності євроінтеграційних процесів для різних соціальних груп.

Мета і завдання дослідження

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі механізмів реалізації та чинників впливу на політичну мобілізацію в Україні, виявленні особливостей трансформації мобілізаційних процесів в умовах воєнного стану та розробці рекомендацій щодо оптимізації стратегій політичної мобілізації для забезпечення демократичного розвитку та європейської інтеграції України.

Завдання дослідження:

1. Розкрити теоретико-методологічні засади дослідження політичної мобілізації.
2. Уточнити концептуальний апарат та систематизувати основні наукові підходи до вивчення цього феномену.
3. Охарактеризувати методологічні аспекти дослідження політичної мобілізації на сучасному етапі.

4. Проаналізувати інституційні механізми політичної мобілізації в Україні та визначити роль та функції різних суб'єктів мобілізаційних процесів.
5. Дослідити комунікативні стратегії та інформаційні технології, що використовуються в процесах політичної мобілізації, оцінити їхню ефективність в контексті інформаційного протиборства.
6. Визначити роль громадянського суспільства як суб'єкта політичної мобілізації. проаналізувати трансформацію його функцій та форм діяльності в різних суспільно-політичних контекстах.
7. Виявити вплив соціально-економічних факторів на процеси політичної мобілізації в Україні та оцінити їхнє значення для формування мотивації до колективних дій.
8. Проаналізувати зовнішньополітичні чинники політичної мобілізації, визначити їхній вплив на формування суспільних настроїв та політичних орієнтацій.
9. Дослідити особливості трансформації політичної мобілізації в умовах воєнного стану, виявити нові форми та механізми громадянської активності в контексті протидії зовнішній агресії.

Об'єкт дослідження:

Процес політичної мобілізації в Україні як системного явища, що включає залучення громадян до колективних політичних дій, формування суспільної підтримки для певних політичних цілей та консолідацію ресурсів для їх досягнення.

Предмет дослідження:

Механізми реалізації та чинники впливу на політичну мобілізацію в Україні, включаючи інституційні, комунікативні, соціально-економічні та зовнішньополітичні аспекти, а також особливості трансформації мобілізаційних процесів в умовах воєнного стану.

Методи дослідження. В процесі написання бакалаврської роботи була використана система загальнонаукових та спеціальних емпіричних і теоретичних

методів дослідження. Також використовувалися такі емпіричні методи, як, опис, порівняння та узагальнення.

Структура роботи. Робота складається зі змісту, вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 70 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ МОБІЛІЗАЦІЇ

1.1 Сутність та концептуалізація поняття політичної мобілізації

Політична мобілізація належить до фундаментальних понять політичної науки, розуміння якого еволюціонувало протягом розвитку політологічних досліджень. Термін «мобілізація» походить від латинського "mobilis", що означає рухливий, здатний до швидкого пересування чи змін. У загальному сенсі мобілізація розуміється як процес об'єднання та активізації ресурсів для досягнення певної мети. Політична мобілізація, відповідно, стосується процесів, через які окремі особи й групи залучаються до колективних політичних дій. Дослідник К. Дойч трактує політичну мобілізацію як «процес, при якому значні групи громадян переходять від пасивної позиції чи традиційної політичної активності до активнішої участі в політичному житті». Характерна особливість політичної мобілізації – її цілеспрямованість та ідеологічне обґрунтування, що відрізняє її від стихійних проявів масової політичної активності. [1, с. 47]

Концептуальний аналіз політичної мобілізації вимагає розмежування споріднених, але нетотожних понять. Г. Алмонд і С. Верба розрізняють політичну мобілізацію та політичну участь, де перша виступає процесом стимулювання та організації, а друга – конкретним проявом активності громадян. Ч. Тіллі підкреслює різницю між політичною мобілізацією та політичною соціалізацією, зазначаючи, що мобілізація має цілеспрямований характер і орієнтована на конкретні політичні цілі, тоді як соціалізація охоплює ширший спектр засвоєння політичних норм і цінностей. Політична мобілізація може відбуватися як у рамках існуючої політичної системи, так і поза нею, спрямовуючись на її зміну чи трансформацію. Політична мобілізація може мати різні форми прояву: від електоральної активності до масових вуличних акцій. [2, с. 118]

Політична наука пропонує різноманітні визначення поняття політичної мобілізації, що відображають багатоаспектність цього феномену. За

визначенням К. Дойча, "політична мобілізація – це процес, через який лідери політичних структур формують і активізують підтримку для досягнення своїх політичних цілей". С. Хантінгтон розглядає політичну мобілізацію як "залучення суспільних груп до активної участі в політичному житті через усвідомлення їхніх інтересів та формування групової ідентичності". Дослідник Е. Обершол розуміє політичну мобілізацію як "процес формування колективного суб'єкта політичної дії та його залучення до практичної політичної діяльності". Політична мобілізація охоплює підготовчий етап (формування мотивації), організаційний етап (створення структур) та діяльнісний етап (безпосередня політична активність). [3, с. 85]

У структурі політичної мобілізації вирізняють суб'єктний, об'єктний, цільовий, інструментальний та результативний компоненти. Суб'єктами мобілізації виступають політичні актори, які ініціюють та організовують процес мобілізації: політичні партії, громадські організації, соціальні рухи, політичні лідери, держава тощо. Об'єктом мобілізації є потенційні учасники політичних дій – від окремих громадян до масових суспільних груп. Цільовий компонент включає конкретні політичні завдання, на досягнення яких спрямований процес мобілізації. Інструментальний компонент охоплює різноманітні механізми, технології та канали мобілізаційного впливу. Результативний компонент відображає ефективність мобілізаційних зусиль та ступінь досягнення поставлених цілей. [4, с. 139]

Інформаційно-комунікативний аспект політичної мобілізації набуває особливої актуальності в умовах розвитку цифрових технологій. Мобілізаційні повідомлення повинні ефективно поєднувати раціональну аргументацію та емоційну складову, апелювати до значущих цінностей та пропонувати переконливі інтерпретації політичної ситуації. Фреймінг політичних проблем (надання їм певних смислових рамок) виступає ключовим елементом мобілізаційних комунікацій, визначаючи сприйняття причин, наслідків та можливих рішень суспільних проблем. Розвиток соціальних мереж та месенджерів створив принципово нові можливості для горизонтальної

мобілізації, що не потребує традиційних організаційних структур та централізованого керівництва. Цифрові комунікації дозволяють швидко поширювати мобілізаційні заклики, координувати колективні дії в реальному часі та формувати віртуальні спільноти, що можуть трансформуватися в реальні мережі активістів. Водночас інформаційні технології створюють нові можливості для контрмобілізаційних стратегій, інформаційних маніпуляцій та дезінформації, що ускладнює процеси автентичної політичної самоорганізації громадян.

Ресурсна база політичної мобілізації охоплює широкий спектр матеріальних та нематеріальних засобів, необхідних для організації колективних політичних дій. Матеріальні ресурси включають фінансове забезпечення, інфраструктуру та матеріально-технічні засоби, необхідні для проведення політичних заходів. Організаційні ресурси охоплюють структури, мережі та координаційні механізми, що забезпечують узгодженість колективних дій. Людські ресурси включають активістів, організаторів, експертів та інших учасників мобілізаційних процесів, їхні знання, навички та досвід. Інформаційні ресурси охоплюють доступ до каналів комунікації, медіа-платформ та технологій поширення інформації. Символічні ресурси включають ідеї, наративи, символи та ритуали, що забезпечують легітимацію мобілізаційних закликів та формування колективної ідентичності. Особливого значення набуває соціальний капітал – мережі довіри та взаємності, що дозволяють ефективно мобілізувати наявні ресурси та залучати нових учасників. [5, с. 214]

1.2 Основні теоретичні підходи до вивчення політичної мобілізації

Теоретичні підходи до вивчення політичної мобілізації формувалися протягом тривалого періоду розвитку політичної науки, відображаючи еволюцію дослідницьких парадигм та методологічних принципів. Марксистська теорія вперше системно обґрунтувала значення мобілізаційних процесів для політичних трансформацій, розглядаючи класову свідомість та солідарність як підґрунтя колективних політичних дій. К. Маркс та Ф. Енгельс акцентували

увагу на об'єктивних соціально-економічних чинниках, що зумовлюють політичну мобілізацію пролетаріату, підкреслюючи діалектичний зв'язок між матеріальними інтересами та ідеологічними конструктами. В. Ленін розвинув ці ідеї, детально розробивши концепцію революційної політичної мобілізації, особливу увагу приділяючи ролі авангардної партії як організаційного ядра мобілізаційних процесів. А. Грамші збагатив марксистський підхід концепцією культурної гегемонії, показавши, як символічне домінування правлячих класів може перешкоджати політичній мобілізації підпорядкованих груп, що потребує цілеспрямованої контргегемонічної діяльності. Попри критичне переосмислення багатьох положень марксистської теорії, її вплив на подальші дослідження політичної мобілізації залишається значним, особливо щодо аналізу структурних передумов колективних політичних дій.

Структурно-функціональний підхід, представлений працями Т. Парсонса, Р. Мертона, С. Ліпсета, пропонує принципово інше бачення природи політичної мобілізації. В межах цього підходу мобілізаційні процеси розглядаються як механізми адаптації політичної системи до змін соціального середовища та інтеграції нових груп у політичне життя. Політична мобілізація інтерпретується як функціональна відповідь на порушення системної рівноваги, спрямована на відновлення стабільності через інституціоналізацію нових форм політичної участі. С. Хантінгтон, спираючись на структурно-функціональний аналіз, розробив концепцію політичної модернізації, в якій мобілізація розглядається як наслідок невідповідності між зростаючими вимогами соціальних груп та інституційною спроможністю політичної системи. К. Дойч запропонував модель соціальної мобілізації, трактуючи її як процес, через який змінюються основні зразки соціальної організації та психічної орієнтації. Структурно-функціональний підхід дозволив систематизувати різноманітні форми політичної мобілізації відповідно до їхніх функцій та наслідків для політичної системи.

Теорія колективної дії, розроблена М. Олсоном, запропонувала раціоналістичне пояснення логіки політичної мобілізації. Олсон сформулював

"парадокс колективної дії", згідно з яким раціонально мислячі індивіди не братимуть участі в колективних діях, якщо вони можуть отримати суспільні блага без особистих витрат, що породжує проблему "безбілетника". Подолання цього парадоксу можливе через створення селективних стимулів – індивідуальних вигод, доступних лише для активних учасників колективних дій. Розвиваючи цей підхід, Е. Даунс запропонував модель раціонального виборця, а Г. Беккер розробив економічний підхід до аналізу політичної поведінки. Теорія раціонального вибору пояснює мобілізаційні процеси з точки зору зіставлення індивідуальних витрат та вигод від участі в політичних діях. У межах цього підходу особлива увага приділяється ролі інформації, координації та репутаційних механізмів у подоланні проблеми колективної дії. [6, с. 73]

Теорія політичних можливостей, розроблена Ч. Тіллі, С. Тарроу, Д. МакАдамом, запропонувала комплексний аналіз контекстуальних чинників політичної мобілізації. Відповідно до цього підходу, успішність мобілізаційних зусиль значною мірою визначається структурою політичних можливостей – сукупністю характеристик політичної системи, що сприяють або перешкоджають колективним діям. До ключових елементів структури політичних можливостей належать: відкритість політичної системи для нових акторів, стабільність політичних союзів, наявність впливових союзників, розколи в політичних елітах, зниження репресивних можливостей держави. Теорія політичних можливостей пояснює, чому однакові за соціальним складом та внутрішніми ресурсами групи демонструють різну успішність мобілізаційних дій у різних політичних контекстах. С. Тарроу збагатив цей підхід концепцією циклів протесту, показуючи, як успішні приклади мобілізації створюють сприятливі умови для нових хвиль колективних дій. Ч. Тіллі запропонував концепцію репертуарів колективних дій, підкреслюючи культурну та історичну зумовленість форм політичної мобілізації.

Ресурсно-мобілізаційна теорія, представлена працями Дж. МакКарті, М. Залда, А. Обершола, зосереджується на організаційних аспектах політичної мобілізації. Згідно з цим підходом, для успішної мобілізації необхідні не лише

сприятливі структурні умови та мотивація потенційних учасників, але й організаційні структури, здатні акумулювати та ефективно використовувати різноманітні ресурси. Ресурсно-мобілізаційна теорія наголошує на ключовій ролі мобілізаційних мереж – формальних та неформальних зв'язків між індивідами та організаціями, що забезпечують координацію колективних дій. Особлива увага приділяється професіоналізації соціальних рухів та діяльності "підприємців від колективних дій" – лідерів та активістів, що організовують мобілізаційні кампанії. Дж. МакКарті та М. Залд розробили типологію ресурсів політичної мобілізації, включаючи матеріальні, організаційні, людські, соціальні та символічні ресурси. А. Обершол проаналізував зв'язок між структурою соціальних мереж та потенціалом політичної мобілізації, показавши роль сегментованих та багаторівневих соціальних структур.

Фреймінговий підхід, розроблений Д. Сноу, Р. Бенфордом, У. Гемсоном, зосереджується на когнітивних та дискурсивних аспектах політичної мобілізації. Фрейми колективної дії – це інтерпретаційні схеми, що дозволяють індивідам осмислювати соціально-політичну реальність, ідентифікувати проблеми, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки та бачити можливості для змін через колективні дії. Успішний мобілізаційний фрейм повинен включати діагностичний компонент (визначення проблеми та її причин), прогностичний компонент (артикуляція бажаного майбутнього та шляхів його досягнення) та мотиваційний компонент (обґрунтування необхідності особистої участі в колективних діях). Д. Сноу розробив концепцію резонансу фреймів, показавши, що ефективність мобілізаційних повідомлень залежить від їхньої відповідності культурним цінностям, переконанням та життєвому досвіду цільової аудиторії. Процеси фреймінгу охоплюють такі механізми, як привернення уваги до проблеми, атрибуція відповідальності, артикуляція моральних оцінок та формулювання пропозицій щодо дій. [7, с. 95]

Теорія нових соціальних рухів, представлена працями А. Турена, А. Мелуччі, Ю. Габермаса, зосереджується на аналізі пост-матеріалістичних форм політичної мобілізації. Нові соціальні рухи (екологічний, феміністичний, ЛГБТ-

рух, рухи за права меншин) характеризуються акцентом на питаннях ідентичності, якості життя та культурних цінностей, на відміну від традиційних рухів, орієнтованих на матеріальні інтереси та перерозподіл ресурсів. А. Турен розглядає соціальні рухи як головних суб'єктів творення соціальних змін у постіндустріальному суспільстві, підкреслюючи їхню роль у конструюванні нових соціальних ідентичностей. А. Мелуччі запропонував концепцію "колективної ідентичності" як ключового чинника мобілізації нових соціальних рухів, показуючи, як через участь у колективних діях формується спільне розуміння соціальної реальності та групової приналежності. Ю. Габермас розглядає нові соціальні рухи як реакцію на "колонізацію життєвого світу" системними імперативами, наголошуючи на їхньому потенціалі для демократизації публічної сфери.

Мережевий підхід до аналізу політичної мобілізації, представлений працями М. Кастельса, С. Вассермана, Д. Макадама, пропонує розглядати мобілізаційні процеси крізь призму формування та функціонування соціальних мереж. Мережева структура мобілізаційних процесів характеризується гнучкістю, децентралізованістю та здатністю до швидкої адаптації в мінливих умовах. М. Кастельс запровадив поняття "мережевого суспільства", в якому горизонтальні комунікації набувають пріоритету над ієрархічними структурами, створюючи нові можливості для політичної самоорганізації. Дослідники показали, як щільність соціальних зв'язків, наявність "мостів" між різними мережами та стратегічне розташування в мережевій структурі впливають на мобілізаційний потенціал соціальних груп. Особливого значення мережевий підхід набуває в контексті цифрової епохи, коли віртуальні соціальні мережі стають ключовими платформами для політичної мобілізації. Дослідження Б. Веллмана, М. Граннветтера показали значущість "слабких зв'язків" для поширення мобілізаційних повідомлень за межі замкнених спільнот. [8, с. 112]

Конструктивістський підхід, представлений працями П. Бергера, Т. Лукмана, Дж. Китсюзе, наголошує на соціальному конструюванні політичної реальності та суб'єктивних інтерпретаціях як ключових чинниках політичної

мобілізації. Згідно з цим підходом, об'єктивні соціальні умови самі по собі не визначають політичну поведінку – значення мають суб'єктивні інтерпретації цих умов, формування колективних наративів та конструювання соціальних проблем. Дж. Китсюзе і М. Спектор запропонували модель "конструювання соціальних проблем", показуючи, як активісти через риторичні стратегії перетворюють певні аспекти соціальної реальності на "проблеми", що потребують колективних дій. Конструктивістський підхід приділяє особливу увагу дискурсивним практикам, через які формуються колективні ідентичності, артикулюються інтереси та легітимуються мобілізаційні заклики. Дослідники, що працюють у цій парадигмі, аналізують роль наративів, метафор, культурних символів та перформативних практик у процесах політичної мобілізації.

Інституційний підхід, представлений працями Д. Норта, Т. Скокпол, Дж. Марча, акцентує увагу на ролі формальних та неформальних інституцій у структуруванні мобілізаційних процесів. Згідно з цим підходом, інституційне середовище встановлює "правила гри", що визначають доступні форми політичної участі, канали артикуляції інтересів та механізми впливу на прийняття політичних рішень. Т. Скокпол розробила концепцію "політичних можливостей, зумовлених державою", показавши, як держава через свої інституції може як сприяти, так і перешкоджати політичній мобілізації різних соціальних груп. Особливе значення має аналіз інституційних особливостей політичного режиму, виборчої системи, партійної системи, законодавчого регулювання діяльності громадських організацій. Інституційний підхід дозволяє пояснити відмінності в формах та інтенсивності політичної мобілізації в різних політичних системах, а також простежити, як інституційні зміни впливають на трансформацію мобілізаційних процесів.

Культурологічний підхід, представлений працями К. Гірца, Дж. Александера, Р. Інглхарта, акцентує увагу на культурних детермінантах політичної мобілізації. Згідно з цим підходом, культурні цінності, норми, символи та практики формують не лише цілі та методи мобілізаційних процесів, але й фундаментальні уявлення про легітимні форми політичної участі та

колективної дії. Р. Інглхарт, аналізуючи зміни ціннісних орієнтацій у процесі модернізації, показав, як перехід від матеріалістичних до постматеріалістичних цінностей впливає на характер політичної мобілізації. Дж. Александер розробив концепцію "культурної прагматики", показавши роль символічних перформансів у мобілізаційних процесах. Дослідники, що працюють у цій парадигмі, аналізують вплив культурних традицій, релігійних вірувань, мистецьких практик та медіа-репрезентацій на форми та динаміку політичної мобілізації. Культурологічний підхід дозволяє пояснити, чому однакові структурні умови можуть призводити до різних мобілізаційних результатів у різних культурних контекстах. [9, с. 168]

1.3 Методологія дослідження політичної мобілізації в сучасному суспільстві

Методологія дослідження політичної мобілізації характеризується мультипарадигмальністю та міждисциплінарністю, що зумовлено комплексністю досліджуваного феномену. Розробка методологічних засад вивчення мобілізаційних процесів потребує синтезу теоретичних підходів та дослідницьких стратегій з різних галузей соціальних наук – політології, соціології, психології, антропології, комунікативістики. Епістемологічні основи дослідження політичної мобілізації пов'язані з фундаментальними питаннями про природу соціальної реальності, характер причинно-наслідкових зв'язків та можливості пізнання колективних політичних процесів. Методологічний інструментарій залежить від обраної дослідником наукової парадигми – позитивістської, інтерпретативної, критичної чи постмодерністської. Традиційно вивчення політичної мобілізації розвивалося в межах методологічного колективізму, акцентуючи увагу на макросоціальних процесах та структурних чинниках. Водночас сучасні дослідження демонструють тенденцію до методологічного індивідуалізму, розглядаючи мобілізаційні процеси крізь призму індивідуальних мотивацій, рішень та дій.

Методологічний плюралізм вимагає критичного зіставлення та інтеграції різних підходів до вивчення політичної мобілізації. Позитивістська методологія орієнтована на виявлення об'єктивних закономірностей мобілізаційних процесів, використовуючи кількісні методи та статистичний аналіз для перевірки гіпотез та встановлення кореляцій між змінними. Інтерпретативна методологія зосереджується на суб'єктивних значеннях та інтерпретаціях, якими керуються учасники політичної мобілізації, використовуючи якісні методи для реконструкції смислових структур та наративів. Критична методологія розглядає політичну мобілізацію в контексті владних відносин та соціальних нерівностей, поєднуючи аналітичні та нормативні завдання дослідження. Постмодерністська методологія піддає деконструкції есенціалістські уявлення про політичні ідентичності та колективні інтереси, акцентуючи увагу на дискурсивній природі мобілізаційних процесів. Кожен з підходів має свої переваги та обмеження, що зумовлює необхідність розробки інтегративної методології, здатної поєднувати різні дослідницькі перспективи.

Концептуальні моделі політичної мобілізації визначають структуру дослідницьких питань та операціоналізацію ключових понять. Лінійні моделі розглядають мобілізацію як послідовність етапів, що розгортаються від виникнення передумов до досягнення результатів. Циклічні моделі акцентують увагу на повторюваності та взаємному посиленні мобілізаційних процесів. Мережеві моделі зосереджуються на структурі та динаміці взаємозв'язків між учасниками політичної мобілізації. Конфліктні моделі розглядають мобілізацію в контексті протистояння між різними політичними силами. Інтеракціоністські моделі підкреслюють значення комунікативних процесів та взаємної адаптації стратегій різних політичних акторів. Дослідницька стратегія передбачає вибір між дедуктивною логікою (від теоретичної моделі до емпіричної перевірки) та індуктивною логікою (від емпіричних спостережень до теоретичного узагальнення), а також між номотетичним підходом (пошук загальних закономірностей) та ідіографічним підходом (аналіз унікальних випадків). [10, с. 201]

Методи збору емпіричних даних про політичну мобілізацію охоплюють широкий спектр кількісних та якісних дослідницьких технік. Масові опитування дозволяють дослідити ставлення громадян до політичних питань, готовність до участі в колективних діях, мотиваційні чинники політичної поведінки. Глибинні інтерв'ю з активістами, організаторами та лідерами мобілізаційних кампаній дають змогу зрозуміти суб'єктивні сенси та інтерпретації політичних дій. Фокус-групи виявляють групову динаміку та процеси формування колективних уявлень про політичні проблеми. Контент-аналіз політичних текстів, гасел, програм дозволяє систематично досліджувати змістові аспекти мобілізаційних повідомлень. Івент-аналіз фіксує частоту, інтенсивність та форми колективних політичних дій. Дискурс-аналіз розкриває символічні та наративні структури, що формують політичну мобілізацію. Експериментальні методики дозволяють тестувати каузальні гіпотези щодо впливу різних чинників на мобілізаційні процеси.

Аналіз соціальних мереж надає потужний інструментарій для дослідження структурних аспектів політичної мобілізації. Мережевий аналіз дозволяє візуалізувати та кількісно описати конфігурацію зв'язків між індивідами, групами та організаціями, задіяними в мобілізаційних процесах. Ключові параметри мережевого аналізу включають щільність мережі, центральність акторів, наявність кластерів та мостів між ними, стійкість мережевої структури до зовнішніх впливів. Особливої актуальності мережевий аналіз набуває в контексті дослідження цифрової політичної мобілізації, що відбувається в онлайн-середовищі. Аналіз цифрових слідів у соціальних медіа, включаючи патерни поширення хештегів, формування віртуальних спільнот, динаміку лайків та репостів, дозволяє відстежувати мобілізаційні процеси в режимі реального часу. Поєднання традиційних та цифрових методів мережевого аналізу створює нові можливості для комплексного дослідження гібридних форм політичної мобілізації, що поєднують онлайн та офлайн активність.

Дослідження символічних та дискурсивних аспектів політичної мобілізації потребує застосування широкого спектру якісних методів. Наративний аналіз

дозволяє реконструювати колективні історії, що формують ідентичність учасників мобілізаційних процесів та легітимізують їхні політичні дії. Фреймінг-аналіз виявляє інтерпретаційні схеми, через які політичні актори визначають проблеми, їхні причини та можливі рішення. Семіотичний аналіз розкриває символічні коди та значення, вбудовані в політичні повідомлення та візуальні матеріали. Критичний дискурс-аналіз показує, як мовні практики відображають та відтворюють владні відносини в процесі політичної мобілізації. Риторичний аналіз досліджує стратегії переконання та аргументації, що використовуються для мобілізації підтримки. Етнографічні методи, включаючи включене спостереження та польові дослідження, дозволяють зафіксувати культурні практики та ритуали, що супроводжують колективні політичні дії. [11, с. 156]

Компаративний метод займає особливе місце в дослідженнях політичної мобілізації, забезпечуючи систематичне порівняння мобілізаційних процесів у різних країнах, регіонах, часових періодах чи політичних контекстах. Порівняльний аналіз може здійснюватися на макрорівні (порівняння політичних систем та їхнього впливу на мобілізаційні процеси), мезорівні (порівняння організаційних структур та стратегій політичних акторів) та мікрорівні (порівняння індивідуальних мотивацій та форм участі). Методологія порівняльних досліджень передбачає вибір між стратегією найбільш подібних випадків (для контролю максимальної кількості змінних) та стратегією найбільш відмінних випадків (для виявлення фундаментальних закономірностей). Особливого значення набуває крос-темпоральний порівняльний аналіз, що дозволяє відстежувати еволюцію форм та механізмів політичної мобілізації протягом тривалих історичних періодів. Порівняльний аналіз забезпечує критичну перевірку теоретичних узагальнень, виявляючи як спільні закономірності, так і контекстуальні особливості мобілізаційних процесів.

Методи аналізу великих даних (big data) відкривають нові можливості для дослідження політичної мобілізації в цифрову епоху. Автоматизований збір та аналіз даних з соціальних мереж, пошукових систем, мобільних додатків та інших цифрових платформ дозволяє відстежувати динаміку політичних настроїв

та мобілізаційних процесів у режимі реального часу. Методи машинного навчання, включаючи кластерний аналіз, класифікацію та нейронні мережі, дозволяють виявляти приховані патерни в масивах неструктурованих даних. Алгоритми аналізу тональності допомагають оцінювати емоційне забарвлення політичних повідомлень та реакцій на них. Геолокаційні дані дозволяють картографувати просторовий вимір політичної мобілізації, відстежуючи поширення колективних дій у різних регіонах. Онлайн-експерименти та A/B-тестування дають змогу вивчати ефективність різних мобілізаційних стратегій у цифровому середовищі. Водночас використання методів аналізу великих даних ставить важливі методологічні та етичні питання щодо репрезентативності цифрових даних, захисту приватності, алгоритмічних упереджень та доступу до закритих корпоративних даних.

Моделювання політичної мобілізації за допомогою математичних та комп'ютерних методів дозволяє тестувати теоретичні гіпотези та прогнозувати динаміку мобілізаційних процесів. Системно-динамічне моделювання описує мобілізаційні процеси через взаємодію позитивних та негативних зворотних зв'язків, що визначають нелінійну динаміку системи. Агентне моделювання імітує колективну поведінку на основі заданих правил взаємодії між автономними агентами, дозволяючи спостерігати, як мікрорівневі взаємодії призводять до макрорівневих закономірностей. Теорія ігор пропонує формальний апарат для аналізу стратегічної взаємодії між раціональними акторами в умовах конфлікту та кооперації. Моделювання соціальних мереж дозволяє досліджувати, як структурні характеристики мереж впливають на поширення інформації та мобілізаційних закликів. Моделі порогової поведінки описують каскадні ефекти, коли індивідуальні рішення щодо участі в колективних діях залежать від кількості інших учасників. [12, с. 183]

Розробка дослідницької стратегії вивчення політичної мобілізації потребує вирішення ряду методологічних проблем. Проблема операціоналізації пов'язана з труднощами переходу від абстрактних теоретичних понять до вимірюваних емпіричних індикаторів. Проблема вимірювання стосується розробки валідних

та надійних інструментів для кількісної оцінки різних аспектів мобілізаційних процесів. Проблема причинності полягає в складності встановлення однозначних каузальних зв'язків між різними чинниками та результатами політичної мобілізації. Проблема ендогенності виникає через взаємний вплив залежних та незалежних змінних у моделях політичної мобілізації. Проблема контекстуальності пов'язана з варіативністю мобілізаційних процесів залежно від культурних, історичних та інституційних особливостей. Проблема динамічності полягає в складності відстеження та моделювання мінливих та нелінійних мобілізаційних процесів. Проблема рівнів аналізу стосується інтеграції різних рівнів дослідження – від індивідуальних мотивацій до макросоціальних структур.

Методологічна рефлексія в дослідженнях політичної мобілізації вимагає критичного осмислення ціннісних та ідеологічних аспектів наукового пізнання. Позиціонування дослідника відносно досліджуваних політичних процесів впливає на вибір дослідницьких питань, теоретичних рамок, методів та інтерпретацію результатів. Нормативні судження про бажаність чи небажаність певних форм політичної мобілізації можуть імпліцитно впливати на дослідницьку практику. Етичні питання виникають щодо можливостей використання наукових знань для маніпулятивного впливу на політичну поведінку громадян. Методологічна рефлексія передбачає визнання цих аспектів та розробку стратегій мінімізації їхнього впливу на об'єктивність дослідження. Розвиток методології дослідження політичної мобілізації характеризується діалектичною взаємодією між теоретичними інноваціями, методологічними розробками та емпіричними знахідками, що сприяє постійному вдосконаленню наукового розуміння мобілізаційних процесів. [13, с. 224]

РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ МОБІЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

2.1 Інституційні механізми політичної мобілізації

Інституційні механізми політичної мобілізації становлять систему формальних та неформальних інституцій, що забезпечують організаційне підґрунтя для колективних політичних дій. Функціонування цих механізмів визначається взаємодією державних та недержавних інституцій, які створюють рамкові умови для залучення громадян до політичного процесу. Формальні інституційні механізми включають конституційно-правові норми, що регулюють політичну участь, електоральні процедури, законодавство про громадські об'єднання та мирні зібрання. Неформальні інституційні механізми охоплюють усталені практики політичної комунікації, мережі політичної довіри, традиції колективної дії та політичні ритуали. Інституціоналізація мобілізаційних процесів виступає ключовим чинником їхньої сталості та ефективності, забезпечуючи структурованість, прогнозованість та легітимність політичної участі. Комплексне дослідження інституційних механізмів політичної мобілізації потребує аналізу їхнього історичного формування, функціональної специфіки та трансформаційної динаміки в різних політичних контекстах.

Правовий вимір інституційних механізмів політичної мобілізації визначається конституційними гарантіями політичних прав і свобод та нормативно-правовою базою, що регулює різні форми політичної участі. Конституційне закріплення свободи слова, свободи зібрань, свободи об'єднань, права на інформацію та виборчих прав створює фундамент для легітимної політичної мобілізації. Законодавче регулювання діяльності політичних партій, громадських організацій, професійних спілок та інших колективних суб'єктів визначає організаційно-правові форми та процедурні аспекти мобілізаційної діяльності. Законодавство про вибори та референдуми встановлює правила електоральної мобілізації, визначаючи порядок висування кандидатів, проведення агітації, голосування та підрахунку голосів. Правове регулювання

мирних зібрань, демонстрацій, пікетів та інших форм вуличної активності встановлює баланс між правом на протест та вимогами громадського порядку. Політико-правовий статус засобів масової інформації та інтернет-платформ визначає можливості їх використання для мобілізаційних цілей. Важливим аспектом виступає співвідношення між правовими гарантіями та фактичними можливостями реалізації політичних прав, що може суттєво варіюватися в різних політичних режимах. [14, с. 76]

Система державних інституцій відіграє подвійну роль у процесах політичної мобілізації, виступаючи одночасно суб'єктом та об'єктом мобілізаційних впливів. Органи законодавчої влади визначають правові рамки політичної мобілізації, а також виступають аренами представництва мобілізованих інтересів різних суспільних груп. Виконавча влада здійснює адміністративний контроль за дотриманням законодавства щодо політичної діяльності, а також може ініціювати власні мобілізаційні кампанії для підтримки урядових ініціатив. Судова влада забезпечує вирішення спорів, пов'язаних з політичною участю, захист порушених політичних прав та встановлення юридичної відповідальності за порушення правил політичної конкуренції. Органи місцевого самоврядування створюють інституційні канали для мобілізації громадян навколо питань місцевого значення та забезпечують взаємодію між локальними спільнотами та органами державної влади. Таблиця 2.1 демонструє функціональні особливості різних типів державних інституцій у процесах політичної мобілізації.

Таблиця 2.1

**Функціональні особливості державних інституцій у процесах
політичної мобілізації**

Тип державних інституцій	Функції щодо політичної мобілізації	Приклади механізмів впливу
Законодавчі органи	- Встановлення правових рамок політичної участі- Представництво мобілізованих інтересів - Забезпечення публічних дебатів	- Законодавчі ініціативи- Парламентські слухання- Зустрічі з виборцями
Виконавчі органи	- Адміністративний контроль- Ініціювання мобілізаційних	- Урядові програми- Інформаційні кампанії-

	кампаній- Реалізація політичних рішень	Адміністративні дозволи/заборони
Судові органи	- Вирішення політико-правових спорів - Захист політичних прав - Встановлення юридичної відповідальності	- Судові рішення - Конституційний контроль - Правові прецеденти
Органи місцевого самоврядування	- Мобілізація навколо локальних питань - Комунікація з місцевими спільнотами - Імплементация політик на місцевому рівні	- Громадські слухання - Місцеві референдуми - Громадські бюджети
Силові структури	- Забезпечення правопорядку - Контроль за протестною активністю - Протидія незаконним формам мобілізації	- Охорона громадського порядку- Дозволи на проведення масових заходів - Розслідування порушень

Політичні партії виступають ключовими інституційними суб'єктами політичної мобілізації, що виконують функцію артикуляції та агрегації інтересів різних соціальних груп. Мобілізаційний потенціал політичних партій визначається їхньою ідеологічною привабливістю, організаційною спроможністю, лідерським капіталом та ресурсним забезпеченням. Партійні структури здійснюють мобілізацію через формування ідеологічних наративів, розбудову мережі місцевих осередків, підготовку активістів, проведення агітаційних кампаній та висування кандидатів на виборні посади. Особливості партійної системи (рівень фрагментації, поляризації, інституціоналізації) суттєво впливають на характер та ефективність партійної мобілізації. Клієнтелістські стратегії мобілізації, базовані на персоналізованому обміні лояльності на матеріальні та статусні блага, протистоять програмним стратегіям, орієнтованим на змістову політичну пропозицію. Електоральна мобілізація виступає найбільш поширеною формою партійної діяльності, проте партії також можуть мобілізувати громадян для участі в протестних акціях, громадських обговореннях, волонтерській діяльності тощо.

Громадські організації та соціальні рухи формують інституційний фундамент громадянського суспільства, забезпечуючи альтернативні канали політичної мобілізації. На відміну від політичних партій, громадські організації зазвичай зосереджуються на специфічних проблемах та інтересах, що дозволяє їм мобілізувати громадян навколо конкретних питань, незалежно від їхніх

партійних симпатій. Інституційна специфіка громадських організацій полягає в більшій гнучкості, горизонтальності структур та орієнтації на партисипативні форми участі. Соціальні рухи часто виникають як неформальні коаліції різноманітних організацій та ініціатив, об'єднаних спільною метою та ідентичністю. Мобілізаційні стратегії громадських організацій включають інформаційно-просвітницьку діяльність, адвокацію, громадський контроль, протестні акції, петиційні кампанії, судові процеси тощо. Розвиток цифрових технологій створив нові можливості для мобілізаційної діяльності громадських організацій, включаючи онлайн-петиції, краудфандинг, цифровий активізм та віртуальні спільноти. [15, с. 128]

Медіа-інституції відіграють ключову роль у формуванні комунікативного середовища політичної мобілізації, забезпечуючи поширення інформації, формування громадської думки та створення символічних рамок для інтерпретації політичних подій. Традиційні мас-медіа (преса, телебачення, радіо) та нові медіа (соціальні мережі, блоги, онлайн-платформи) створюють різні можливості для мобілізаційних комунікацій, відрізняючись за рівнем централізованості, інтерактивності, персоналізованості та залученості. Трансформація медіа-систем у напрямку цифровізації, гібридизації та фрагментації суттєво змінила характер політичної мобілізації, створивши нові можливості для горизонтальної комунікації та самоорганізації громадян. Водночас ці трансформації породили нові виклики, пов'язані з інформаційними маніпуляціями, поляризацією інформаційних просторів, поширенням дезінформації та формуванням "ехо-камер". Таблиця 2.2 порівнює мобілізаційний потенціал традиційних та нових медіа.

Таблиця 2.2

Порівняння мобілізаційного потенціалу традиційних та нових медіа

Критерій	Традиційні медіа	Нові медіа
Модель комунікації	Переважно одностороння, від центру до периферії	Багатостороння, мережева, інтерактивна
Швидкість поширення інформації	Обмежена редакційними циклами та процедурами	Миттєва, в режимі реального часу

Охоплення аудиторії	Масове, але територіально обмежене	Потенційно глобальне, але сегментоване
Контроль за контентом	Централізований, через редакційну політику	Децентралізований, через алгоритми та спільноти
Бар'єри для участі	Високі, необхідний доступ до медіа-каналів	Низькі, можливість самопублікації
Персоналізація контенту	Обмежена, орієнтація на масову аудиторію	Висока, через таргетування та рекомендаційні системи
Зворотний зв'язок	Відтермінований та обмежений	Миттєвий та різноманітний
Мобілізаційні інструменти	Інформування, формування порядку денного	Координація дій, створення спільнот, фандрайзинг
Стійкість до цензури	Низька, вразливі до централізованого контролю	Вища, завдяки розподіленості та можливостям обходу блокувань
Вірусне поширення контенту	Обмежене, залежне від редакційних рішень	Потенційно необмежене, через механізми репостів та рекомендацій

Релігійні інституції можуть виступати потужними агентами політичної мобілізації, особливо в суспільствах з високим рівнем релігійності. Церкви та релігійні організації мають розгалужену інституційну структуру, стабільне членство, регулярні зібрання, власні комунікаційні канали та високий рівень довіри, що створює сприятливі умови для мобілізаційної діяльності. Релігійна мобілізація може бути спрямована на захист традиційних цінностей, релігійних свобод, підтримку певних політичних сил чи просування соціальних змін у відповідності до релігійних принципів. Характер взаємодії між релігійними та політичними інституціями залежить від моделі державно-церковних відносин, рівня релігійної поляризації та ступеня секуляризації суспільства. В Україні релігійні інституції відіграли значну роль у мобілізаційних процесах під час Революції Гідності, а також у волонтерському русі на підтримку армії та внутрішньо переміщених осіб після початку російської агресії. Особливим потенціалом для політичної мобілізації володіють релігійні громади, що ототожнюють себе з національною ідентичністю та історичною традицією певного народу.

Освітні інституції формують когнітивні та ціннісні передумови політичної мобілізації, впливаючи на формування політичної культури, громадянської компетентності та критичного мислення. Школи, університети, науково-дослідні установи виступають просторами політичної соціалізації, де формуються базові

уявлення про політичну систему, громадянські права та обов'язки, механізми політичної участі. Академічне середовище часто стає центром формування нових ідей, цінностей та візій суспільного розвитку, що згодом можуть перетворитися на основу мобілізаційних наративів. Студентство традиційно виступає однією з найбільш політично активних соціальних груп, що володіє високим мобілізаційним потенціалом та низькими "витратами входу" в колективні дії. Освітні реформи, академічна автономія, свобода викладання та навчання, структура навчальних програм з суспільствознавчих дисциплін виступають важливими чинниками, що впливають на мобілізаційний потенціал освітніх інституцій. В українському контексті університети відіграли ключову роль у мобілізаційних процесах під час Революції на граніті 1990 року та Помаранчевої революції 2004 року. [16, с. 195]

Економічні інституції створюють матеріальну інфраструктуру політичної мобілізації, визначаючи доступність ресурсів для різних політичних акторів та встановлюючи структурні обмеження для політичної активності. Бізнес-структури можуть виступати суб'єктами політичної мобілізації, фінансуючи політичні партії, медіа, аналітичні центри, громадські організації та виборчі кампанії. Економічні асоціації (бізнес-асоціації, торгово-промислові палати, професійні спілки) артикулюють та агрегують економічні інтереси різних груп, трансформуючи їх у політичні вимоги. Економічна нерівність, структура власності, рівень економічної свободи, характер трудових відносин суттєво впливають на характер та інтенсивність політичної мобілізації. Економічні кризи, інфляція, безробіття, скорочення соціальних програм часто виступають тригерами масової мобілізації. Пост-матеріалістичні цінності, пов'язані з якістю життя, самореалізацією, екологічною стійкістю, формують нові підстави для політичної мобілізації в розвинених суспільствах. Корпоративна соціальна відповідальність, соціальне підприємництво, етичне споживання створюють нові форми економічно зумовленої громадянської активності.

Міжнародні інституції впливають на процеси політичної мобілізації через встановлення нормативних стандартів, моніторинг їх дотримання, створення

транснаціональних мереж та надання ресурсної підтримки. Міжнародні організації (ООН, ОБСЄ, Рада Європи) розробляють нормативні документи щодо політичних прав і свобод, проводять моніторингові місії, видають рекомендації та звіти, що можуть використовуватися як інструменти тиску на національні уряди. Міжнародні суди (Європейський суд з прав людини, Міжнародний кримінальний суд) забезпечують захист порушених політичних прав на наднаціональному рівні. Інтеграційні об'єднання (Європейський Союз) встановлюють політичні критерії для країн-кандидатів, стимулюючи інституційні реформи та розвиток громадянського суспільства. Міжнародні неурядові організації (Amnesty International, Human Rights Watch, Transparency International) здійснюють адвокацію, проводять інформаційні кампанії, надають експертну та фінансову підтримку місцевим активістам. Транснаціональні мережі активістів сприяють обміну досвідом, ресурсами та стратегіями між мобілізаційними кампаніями в різних країнах. Міжнародна солідарність може підсилювати легітимність та резонанс національних мобілізаційних рухів.

Розвиток цифрових технологій призвів до формування нових інституційних механізмів політичної мобілізації, пов'язаних з онлайн-платформами, соціальними мережами та мобільними додатками. Цифрові платформи зменшують трансакційні витрати на організацію колективних дій, забезпечуючи швидку комунікацію, координацію дій, поширення інформації та залучення ресурсів. Соціальні мережі створюють нові можливості для формування колективних ідентичностей, що можуть стати основою для політичної мобілізації. Горизонтальна структура цифрової комунікації сприяє децентралізованим, мережевим формам політичної організації, що характеризуються гнучкістю, адаптивністю та стійкістю до репресій. Цифровий активізм породжує нові репертуари колективних дій, включаючи хактивізм, цифрові страйки, віртуальні протести, онлайн-петиції, краудсорсингові ініціативи. Водночас цифрова мобілізація стикається з викликами "кліктивізму" (поверхневої онлайн-активності), цифрової нерівності, алгоритмічної фільтрації, онлайн-цензури та ефекту "ехо-камер". Інституціоналізація цифрової мобілізації

вимагає розробки нових нормативних рамок, що балансують між свободою вираження поглядів та захистом від зловживань цифровими платформами. [17, с. 213]

2.2 Комунікативні стратегії та інформаційні технології в процесі політичної мобілізації

Комунікативні стратегії становлять концептуальне ядро політичної мобілізації, визначаючи способи передачі мобілізаційних повідомлень, формування колективних ідентичностей та координації спільних дій. Ефективність політичної мобілізації значною мірою залежить від обраних комунікативних стратегій, що мають враховувати специфіку цільової аудиторії, актуальний соціально-політичний контекст, доступні комунікаційні канали та характер мобілізаційних завдань. Стратегічна політична комунікація охоплює систематичну діяльність з формулювання повідомлень, вибору каналів комунікації, таргетування аудиторій, комунікативного фреймінгу та зворотного зв'язку. Інформаційні технології радикально трансформували можливості та форми політичної комунікації, створивши нові мобілізаційні інструменти, розширивши аудиторії, зменшивши трансакційні витрати на поширення інформації та підвищивши швидкість комунікативних процесів. Вивчення комунікативних стратегій політичної мобілізації потребує інтеграції теоретичних підходів з політичної комунікативістики, медіа-досліджень, соціальної психології, лінгвістики та інформатики.

Структурними елементами комунікативних стратегій політичної мобілізації виступають мобілізаційні наративи, фрейми, символи, гасла та заклики до дії. Мобілізаційні наративи – це зв'язні розповіді, що інтерпретують соціально-політичну реальність, пояснюють причини проблем, визначають винуватців, героїв та жертв, а також пропонують шляхи вирішення через колективну політичну дію. Фрейми колективної дії встановлюють інтерпретаційні рамки для сприйняття політичних подій, визначаючи те, що є проблемою, хто відповідальний за її виникнення, які існують можливості для

змін. Символи політичної мобілізації (кольори, емблеми, жести, пісні) створюють візуальну та емоційну ідентифікацію з рухом, формують відчуття приналежності та єдності. Мобілізаційні гасла концентрують ключові ідеї та вимоги в лаконічній, емоційно насаженій формі, забезпечуючи легкість запам'ятовування та відтворення. Заклики до дії спонукають до конкретних форм політичної участі, встановлюючи очікування щодо бажаної поведінки та її результатів.

Ефективність комунікативних стратегій політичної мобілізації визначається низкою чинників, включаючи резонанс повідомлень з цінностями та досвідом цільової аудиторії, їхню емоційну виразність, когнітивну доступність, узгодженість та системність. Резонансні мобілізаційні повідомлення апелюють до вже існуючих переконань, ідентичностей та наративів, вбудовуючи нові елементи в знайомі концептуальні схеми. Емоційний вимір комунікативних стратегій передбачає активацію колективних емоцій (обурення, гордості, солідарності, надії), що мотивують до політичної участі та посилюють групову ідентифікацію. Когнітивна доступність забезпечується через використання зрозумілої мови, метафор, наочних прикладів та спрощених пояснювальних схем, що зменшують когнітивні витрати на обробку інформації. Узгодженість комунікативних повідомлень між різними каналами та акторами мобілізації посилює їхню переконливість та запам'ятовуваність. Системність передбачає поетапну розбудову комунікативних кампаній, що послідовно розвивають мобілізаційний наратив та поглиблюють залученість цільових аудиторій. [18, с. 152]

Таблиця 2.3 демонструє ключові відмінності між мобілізаційними комунікативними стратегіями в різних політичних контекстах.

Таблиця 2.3

**Порівняння мобілізаційних комунікативних стратегій у різних
політичних контекстах**

Критерій	Демократичний контекст	Авторитарний контекст	Перехідний контекст
Домінантний тип комунікації	Діалогічна, аргументативна	Монологічна, директивна	Змішана, конфронтаційна

Рівень плюралізму повідомлень	Високий, множинність наративів	Низький, уніфікований наратив	Середній, конкуруючі наративи
Ключові комунікаційні канали	Незалежні медіа, соціальні мережі	Державні медіа, контрольовані платформи	Альтернативні медіа, зарубіжні канали
Роль публічних дебатів	Центральна, легітимізуюча	Маргінальна, симулятивна	Зростаюча, поляризує
Мобілізаційна риторика	Раціональна з елементами емоційної	Емоційна з елементами загрози	Радикальна, ціннісно-орієнтована
Тип фреймінгу	Діагностичний, прогностичний	Захисний, стабілізуючий	Трансформаційний, революційний
Символічний репертуар	Громадянський, інклюзивний	Державницький, ексклюзивний	Історичний, ідентичнісний
Роль лідерських комунікацій	Представницька, координуюча	Домінуюча, персоналізована	Харизматична, мобілізуюча
Можливості контрмобілізації	Широкі, інституціоналізовані	Обмежені, стигматизовані	Зростаючі, поляризовані
Стійкість до маніпуляцій	Середня, обмежена медіаграмотністю	Низька, обмежена доступом до інформації	Зростаюча, обмежена досвідом

Трансформація медіа-середовища під впливом цифрових технологій радикально змінила характер мобілізаційних комунікацій. Цифрове медіа-середовище характеризується конвергенцією різних типів медіа, гібридизацією комунікативних форматів, інтерактивністю, мультимодальністю, персоналізацією контенту та фрагментацією аудиторій. Соціальні мережі створили принципово нові можливості для горизонтальної комунікації, самоорганізації та координації колективних дій без централізованого керівництва. Технології "Web 2.0" перетворили пасивних споживачів інформації на активних співтворців контенту, що можуть самостійно генерувати та поширювати мобілізаційні повідомлення. Мобільні технології забезпечили можливість постійного зв'язку та миттєвого поширення інформації незалежно від місця перебування, що критично важливо для оперативної мобілізації. Цифрові технології також створили нові виклики, пов'язані з інформаційним перевантаженням, алгоритмічною фільтрацією контенту, поляризацією інформаційних просторів та поширенням дезінформації.

Соціальні мережі виступають потужним інструментом політичної мобілізації, забезпечуючи низку унікальних комунікативних можливостей.

Платформи на кшталт Facebook, Twitter, Instagram, Telegram, TikTok уможливлюють вірусне поширення мобілізаційних повідомлень через механізми репостів, хештегів та рекомендаційних алгоритмів. Соціальні мережі забезпечують таргетування мобілізаційних повідомлень відповідно до демографічних, географічних, психографічних характеристик цільових аудиторій. Мережеві спільноти формують віртуальні простори для обговорення політичних питань, координації дій та формування колективних ідентичностей. Соціальні мережі дозволяють обходити традиційні інформаційні фільтри та цензуру, створюючи альтернативні канали комунікації в умовах контрольованого медіа-середовища. Функціонал соціальних мереж також включає інструменти для організації подій, збору коштів, волонтерського рекрутингу та моніторингу політичної активності. Водночас ефективність мобілізації через соціальні мережі обмежується проблемами "цифрової бульбашки", поверхневого залучення, комунікативного перевантаження та діяльністю недобросовісних акторів. [19, с. 89]

Месенджери та мобільні додатки створюють специфічний комунікативний простір для політичної мобілізації, що відрізняється від соціальних мереж рівнем приватності, форматом комунікації та функціональними можливостями. Месенджери (WhatsApp, Telegram, Signal) забезпечують захищену комунікацію через шифрування повідомлень, що критично важливо для мобілізації в умовах політичних репресій та спостереження. Групові чати в месенджерах формують напівприватні простори для обговорення та координації дій з обмеженим колом учасників, створюючи відчуття довіри та безпеки. Канали в месенджерах функціонують як альтернативні медіа з високим рівнем персоналізації та довіри до джерела інформації. Мобільні додатки для політичної мобілізації включають спеціалізовані інструменти для координації протестів, волонтерської діяльності, електоральної участі, збору коштів, петицій та громадянської журналістики. Геолокаційні сервіси в мобільних додатках дозволяють координувати дії в просторі, оперативно реагувати на події та ефективно розподіляти ресурси. Push-

повідомлення забезпечують миттєве інформування учасників про важливі події та необхідні дії, підвищуючи оперативність мобілізаційних процесів.

Візуальні комунікації відіграють зростаючу роль у політичній мобілізації, відповідаючи на тенденцію до "ікінізації" політичної комунікації в цифровому медіа-середовищі. Візуальний контент (фотографії, відео, інфографіка, меми) має вищий рівень емоційного впливу, швидше сприймається, легше запам'ятовується та частіше поширюється порівняно з текстовими повідомленнями. Візуальні свідчення політичних подій (фото- та відеодокументація протестів, порушень прав людини, корупційних схем) відіграють роль документальних доказів, підвищуючи мобілізаційний потенціал повідомлень. Візуальні символи політичної мобілізації (кольори, логотипи, жести, графічні елементи) створюють миттєву ідентифікацію з рухом та посилюють відчуття колективної ідентичності. Політичні меми як вірусні візуально-текстові конструкти поєднують гумор, критику та символічний спротив, забезпечуючи доступне та емоційно наснажене поширення політичних ідей. Трансмедійні наративи, що розгортаються одночасно через різні медіа-платформи, формують комплексний мобілізаційний вплив, залучаючи аудиторію через різні сенсорні канали та форми взаємодії з контентом. [20, с. 177]

Таблиця 2.4 демонструє еволюцію комунікативних технологій політичної мобілізації та їхній вплив на мобілізаційні процеси.

Таблиця 2.4

Еволюція комунікативних технологій політичної мобілізації

Технологічна ера	Ключові технології	Форми мобілізації	Характеристики комунікації	Приклади історичних подій
Докомунікаційна (до XIX ст.)	Усна комунікація, рукописи, друкарський верстат	Локальні повстання, релігійні рухи	Повільна, обмежена, елітарна	Селянські повстання, релігійні реформаційні рухи
Масової преси (XIX – поч. XX ст.)	Газети, листівки, плакати	Масові партії, профспілки, національні рухи	Одностороння, централізована, масова	Револуції 1848 р., робітничий рух, суффражистський рух

Радіо та кіно (1920-1950-ті рр.)	Радіомовленн я, кінохроніка, гучномовці	Тоталітарні мобілізації, антиколоніальні рухи	Емоційна, синхронна, пропагандистська	Фашистська та комуністична мобілізація, антиколоніаль ні революції
Телебачення (1950-1990-ті рр.)	ТБ, відеозапис, факс	Нові соціальні рухи, колірні революції	Візуальна, домінування медіа-логіки, обмежена інтерактивність	Громадянський рух за права, "оксамитові революції"
Web 1.0 (1990- 2000-ті рр.)	Інтернет, електронна пошта, веб- сайти, форуми	Глобальні мережі активістів, антиглобалістськи й рух	Глобальна, асинхронна, низькоінтерактив на	Рух проти СОТ, Сіетл 1999, Всесвітній соціальний форум
Web 2.0 (2000- 2010-ті рр.)	Соціальні мережі, блоги, відеохостинги , смартфони	Цифровий активізм, мережевий протест	Горизонтальна, інтерактивна, користувацький контент	Арабська весна, рух Оссуру, Євромайдан
Платформенна (2010-ті – дотепер)	Месенджери, мобільні додатки, хмарні сервіси, доповнена реальність	Гібридна мобілізація, алгоритмічна мобілізація	Персоналізована, гібридна, алгоритмічно опосередкована	Black Lives Matter, кліматичні протести, глобальні протести 2019- 2020 рр.

Стратегічний фреймінг є ключовим елементом комунікативних стратегій політичної мобілізації, що визначає інтерпретаційні рамки політичних подій та формує мотивацію до участі в колективних діях. Діагностичний фреймінг ідентифікує соціально-політичні проблеми, визначає їхні причини та винуватців, посилюючи усвідомлення необхідності змін. Прогностичний фреймінг артикулює бажаний майбутній стан, пропонує шляхи його досягнення та обґрунтовує ефективність запропонованих дій. Мотиваційний фреймінг забезпечує моральну легітимацію колективних дій, підкреслює особисту відповідальність кожного та формує впевненість у можливості успіху. Конкуренція фреймів між різними політичними акторами створює дискурсивну боротьбу за інтерпретацію політичної реальності, що визначає межі мобілізаційного потенціалу. Резонанс фреймів з культурними цінностями, соціальним досвідом та ідентичностями цільової аудиторії суттєво підвищує їхню мобілізаційну ефективність. Трансформація фреймів у часі відображає

адаптацію мобілізаційних наративів до змін політичного контексту, реакцій опонентів та внутрішньої динаміки руху.

Емоційний вимір комунікативних стратегій політичної мобілізації набуває особливого значення в контексті зростаючої ролі афективних чинників у політичній поведінці. Колективні емоції виступають потужними мотиваторами політичної участі, формуючи солідарність, групову ідентичність та готовність до ризику. Мобілізаційні комунікації цілеспрямовано активують певні емоційні стани через відповідний контент, риторику, символи та фрейми. Гнів та обурення спонукають до протестної активності через формування відчуття несправедливості та визначення об'єктів для спрямування негативних емоцій. Надія та ентузіазм мотивують довгострокову участь, формуючи позитивне бачення майбутнього та впевненість у можливості змін. Страх та тривога можуть як мобілізувати (через підкреслення ризиків бездіяльності), так і демобілізувати (через посилення відчуття безпорадності). Гордість та почуття власної гідності посилюють колективну ідентичність та мотивацію до захисту групових цінностей. Співчуття та емпатія розширюють межі солідарності за межі безпосередньої групи, мобілізуючи підтримку для інших. [21, с. 205]

Комунікативні стратегії політичної мобілізації в українському контексті зазнали значної трансформації під впливом політичних змін, розвитку інформаційних технологій та зовнішніх викликів. Помаранчева революція 2004 року продемонструвала потужний потенціал символічної мобілізації через кольори, гасла та візуальні елементи, що створили виразну колективну ідентичність протестного руху. Євромайдан 2013-2014 років характеризувався гібридними формами мобілізаційної комунікації, що поєднували онлайн-координацію через соціальні мережі з офлайн-активністю на Майдані та в регіонах. Волонтерський рух, що розгорнувся після початку російської агресії у 2014 році, продемонстрував ефективність горизонтальних комунікативних мереж для оперативної мобілізації ресурсів та координації дій. Реформаторські ініціативи постмайданного періоду розробили спеціалізовані комунікативні стратегії для підтримки громадянської активності в період інституційних

трансформацій. Повномасштабне російське вторгнення у 2022 році викликало безпрецедентну національну мобілізацію, що базувалася на патріотичних наративах, символах спротиву та комунікативних практиках національної солідарності.

Інформаційна безпека набуває критичного значення для ефективності політичної мобілізації в умовах гібридних загроз та інформаційних війн. Дезінформаційні кампанії спрямовані на підрив довіри до мобілізаційних наративів, дискредитацію лідерів та організаторів, посилення суспільних розколів та поляризації. Інформаційні операції противників політичної мобілізації можуть включати створення "фейкових новин", маніпулятивне використання соціальних мереж, астротурфінг (імітацію громадської активності), дискредитаційні кампанії, інформаційні провокації. Мобілізаційні комунікації в умовах інформаційного протиборства потребують розробки специфічних стратегій захисту, включаючи верифікацію інформації, моніторинг дезінформації, розвиток медіаграмотності аудиторії, прозорість джерел, координацію контрнاراتивів. Зростає значення захищених комунікаційних каналів, шифрування даних та інших технічних засобів забезпечення інформаційної безпеки. Баланс між відкритістю комунікації, необхідною для широкої мобілізації, та захистом чутливої інформації стає важливим елементом стратегічного планування мобілізаційних кампаній. [22, с. 168]

2.3 Громадянське суспільство як суб'єкт політичної мобілізації в Україні

Громадянське суспільство в Україні виступає ключовим суб'єктом політичної мобілізації, що забезпечує транслявання громадських інтересів у політичну сферу та формування колективної суб'єктності громадян. Історія становлення громадянського суспільства в Україні характеризується дискретністю та нерівномірністю розвитку, що зумовлено тривалим періодом відсутності державності та авторитарними практиками радянської доби. Розбудова незалежної української держави супроводжувалася поступовою

інституціоналізацією громадянського суспільства, формуванням мережі громадських організацій, розвитком незалежних медіа та становленням громадянської культури участі. Специфіка громадянського суспільства в Україні полягає в його виразній проєвропейській орієнтації, активній участі у процесах демократизації та протидії авторитарним тенденціям. Громадянське суспільство виявило високу здатність до мобілізації в періоди суспільно-політичних криз, демонструючи потужний потенціал для самоорганізації та захисту демократичних цінностей. Динаміка розвитку громадянського суспільства в Україні тісно пов'язана з циклами політичної мобілізації, що стали визначальними точками трансформації політичної системи країни.

Інституційна структура громадянського суспільства в Україні охоплює широкий спектр організацій та ініціатив, що відрізняються за формою, масштабом діяльності, цільовою аудиторією та функціональною спрямованістю. Законодавчо зареєстровані громадські організації забезпечують інституційну сталість та формалізовану участь громадян у суспільно-політичних процесах. Незареєстровані громадські ініціативи та рухи характеризуються більшою гнучкістю та здатністю до швидкої мобілізації навколо актуальних проблем. Професійні спілки традиційно виступають важливим елементом громадянського суспільства, хоча їхня роль у політичній мобілізації в Україні залишається обмеженою порівняно з європейськими країнами. Релігійні організації демонструють значний мобілізаційний потенціал, особливо в питаннях моральних цінностей, соціальної допомоги та національної ідентичності. Медіа-організації та незалежні журналісти відіграють критичну роль у формуванні публічного дискурсу та забезпеченні інформаційного підґрунтя для політичної мобілізації. Аналітичні центри та експертні спільноти забезпечують інтелектуальну підтримку громадських ініціатив, розробку політичних альтернатив та критичний аналіз державних політик.

Мобілізаційний потенціал громадянського суспільства в Україні визначається комплексом чинників, включаючи рівень інституційної спроможності, щільність мережевих зв'язків, доступність ресурсів, наявність

мобілізаційних наративів та характер політичних можливостей. Інституційна спроможність охоплює організаційну структуру, лідерський потенціал, експертизу, процедури прийняття рішень та механізми координації, що забезпечують ефективну мобілізаційну діяльність. Мережеві зв'язки між різними елементами громадянського суспільства формують канали комунікації, обміну ресурсами та координації колективних дій. Ресурсна база включає фінансові, матеріальні, людські та інформаційні ресурси, необхідні для підтримки мобілізаційних кампаній. Мобілізаційні наративи забезпечують ідейну основу, що легітимізує колективні дії та формує спільну ідентичність учасників. Структура політичних можливостей визначає відкритість політичної системи для громадського впливу, наявність союзників в органах влади, рівень репресивності та поточну конфігурацію політичних сил. [23, с. 113]

Еволюція громадянського суспільства як суб'єкта політичної мобілізації в Україні пройшла кілька ключових етапів, що характеризувалися різними формами, масштабами та результатами мобілізаційних процесів. Національно-демократичний рух кінця 1980-х – початку 1990-х років забезпечив масову мобілізацію громадян навколо ідей національного відродження та державної незалежності, створивши підґрунтя для формування громадянського суспільства в незалежній Україні. Конституційний процес 1996 року став прикладом інституційної мобілізації громадянського суспільства, спрямованої на закріплення демократичних принципів у правовій системі держави. Кампанія "Україна без Кучми" 2000-2001 років продемонструвала зародження протестного потенціалу громадянського суспільства та формування політичної опозиції авторитарним тенденціям. Помаранчева революція 2004 року стала переломним моментом у розвитку громадянського суспільства, показавши його здатність до масової мобілізації на захист демократичних принципів та чесних виборів. Період 2010-2013 років характеризувався спробами авторитарної консолідації влади та відповідною мобілізацією громадянського суспільства для протидії згортанню демократичних свобод. Революція Гідності 2013-2014 років продемонструвала найвищий рівень самоорганізації та мобілізаційної здатності

громадянського суспільства, що призвело до радикальної трансформації політичної системи України.

Таблиця 2.5 демонструє особливості політичної мобілізації громадянського суспільства в Україні під час ключових історичних подій.

Таблиця 2.5

Особливості політичної мобілізації громадянського суспільства в Україні під час ключових історичних подій

Історична подія	Тригери мобілізації	Основні суб'єкти	Форми мобілізації	Результати	Трансформаційний вплив
Національно-демократичний рух (1989-1991)	Політика "перебудови", криза комуністичної системи	Народний рух України, дисидентські групи, творча інтелігенція	Мітинги, демонстрації, культурні заходи, страйки	Проголошення незалежності України	Формування основ громадянського суспільства в незалежній Україні
"Україна без Кучми" (2000-2001)	Касетний скандал, вбивство журналіста Г. Гонгадзе	Опозиційні партії, студентські організації, незалежні медіа	Наметові містечка, демонстрації, інформаційні кампанії	Послаблення авторитарних тенденцій, консолідація опозиції	Розвиток протестної культури, формування мережі громадських активістів
Помаранчева революція (2004)	Фальсифікації на президентських виборах	Коаліція опозиційних партій, молодіжні організації, незалежні медіа	Масові мирні демонстрації, загальнонаціональні акції непокори	Повторне проведення другого туру виборів, перемога опозиційного кандидата	Посилення демократичних інститутів, зростання громадянської свідомості
Революція Гідності (2013-2014)	Відмова від підписання Угоди про асоціацію з ЄС, силовий розгін студентського протесту	Широка коаліція громадських організацій, самоорганізовані громадяни, волонтерські ініціативи	Масові протести, самооборона, волонтерство, інформаційні кампанії	Зміна влади, підписання Угоди про асоціацію з ЄС, початок реформ	Інституційне зміцнення громадянського суспільства, розвиток волонтерського руху
Волонтерський рух (2014-дотепер)	Російська агресія, неспроможність держави забезпечити	Волонтерські організації, благодійні фонди, громадські активісти	Збір коштів, матеріально-технічне забезпечення армії, допомога постраждалим	Посилення обороноздатності, підтримка постраждалих від конфлікту	Формування нових моделей державно-громадського партнерства

	оборонні потреби				
Реформаторський рух (2014-дотепер)	Необхідність системних змін після Революції Гідності	Коаліції громадських організацій, експертні спільноти, міжнародні партнери	Адвокаційні кампанії, моніторинг, участь у розробці законодавства	Впровадження ключових реформ у різних секторах	Професіоналізація громадянського суспільства, інституціоналізація громадського впливу
Мобілізація під час повномасштабного вторгнення (2022-дотепер)	Повномасштабне вторгнення Росії в Україну	Широкий спектр громадських організацій, волонтерських ініціатив, місцевих спільнот	Волонтерство, територіальна оборона, інформаційний спротив, гуманітарна допомога	Посилення національної єдності, ефективний спротив агресії	Поглиблення солідарності, розвиток стійкості громад, зміцнення національної ідентичності

Волонтерський рух в Україні став унікальним феноменом політичної мобілізації громадянського суспільства в умовах зовнішньої агресії та внутрішньої трансформації держави. Виникнувши як реакція на російську агресію та неспроможність державних інституцій забезпечити базові потреби в сфері оборони та соціального захисту, волонтерський рух еволюціонував у розгалужену мережу організацій та ініціатив з високим рівнем суспільної довіри та впливу. Мобілізаційний потенціал волонтерського руху базується на горизонтальних мережах довіри, прозорих механізмах звітності, безпосередньому зв'язку з бенефіціарами допомоги та чітко артикульованих гуманітарних цілях. Волонтерські організації забезпечують матеріально-технічну підтримку Збройних Сил та інших силових структур, надають допомогу внутрішньо переміщеним особам, постраждалим від бойових дій, ветеранам та іншим вразливим групам населення. Значна частина волонтерських організацій еволюціонувала у професійні громадські об'єднання, що поєднують безпосередню допомогу з адвокацією системних змін у відповідних сферах державної політики. Формування партнерських відносин між волонтерськими організаціями та державними структурами створило нові моделі державно-

громадського партнерства, що підвищують ефективність реагування на гуманітарні та безпекові виклики. [24, с. 179]

Громадські організації як ключовий елемент громадянського суспільства в Україні демонструють зростання інституційної спроможності та мобілізаційного впливу. Кількісне зростання громадських організацій супроводжується процесами професіоналізації, спеціалізації та мережування, що посилюють їхню здатність до ефективної мобілізації громадян. Адвокаційна діяльність громадських організацій забезпечує систематичний тиск на органи влади щодо впровадження демократичних реформ, захисту прав людини та протидії корупції. Моніторингові ініціативи здійснюють постійний нагляд за діяльністю органів влади, сприяючи підвищенню прозорості та підзвітності державних інституцій. Просвітницька діяльність спрямована на розвиток громадянської освіти, медіаграмотності, виборчої культури та інших компонентів громадянської компетентності. Сервісна функція громадських організацій забезпечує надання соціальних, правових, освітніх та інших послуг, особливо для вразливих груп населення, заповнюючи прогалини в державних системах соціального захисту. Мобілізаційний вплив громадських організацій посилюється через формування коаліцій, що дозволяють консолідувати ресурси та узгоджувати адвокаційні позиції з ключових питань суспільного розвитку.

Незалежні медіа та журналістські ініціативи відіграють особливу роль у процесах політичної мобілізації, забезпечуючи інформаційну основу для громадської участі та критичний аналіз суспільно-політичних процесів. Розслідувальна журналістика фокусується на викритті корупції, зловживання владою та інших системних проблем, створюючи інформаційні приводи для громадської мобілізації. Громадянська журналістика забезпечує безпосереднє залучення громадян до створення та поширення інформації, особливо на локальному рівні та в кризових ситуаціях. Регіональні медіа формують локальні публічні сфери, сприяючи розвитку громадської участі на місцевому рівні та артикуляції регіональних інтересів. Нові медіа, включаючи онлайн-видання, блоги, подкасти та відеоканали, створюють альтернативні інформаційні

простори, що характеризуються більшою гнучкістю, інтерактивністю та відкритістю для громадянської журналістики. Особливого значення набуває розвиток медіаграмотності та критичного мислення як захисту від дезінформації та маніпуляцій, що можуть підривати легітимність громадської мобілізації або спрямовувати її в деструктивне русло.

Таблиця 2.6 демонструє основні функції різних типів організацій громадянського суспільства в процесах політичної мобілізації в Україні.

Таблиця 2.6

Функції різних типів організацій громадянського суспільства в процесах політичної мобілізації в Україні

Тип організацій	Мобілізаційні функції	Приклади організацій	Особливості мобілізаційного впливу
Правозахисні організації	- Захист громадянських прав і свобод - Моніторинг порушень прав людини - Стратегічні судові справи - Адвокація законодавчих змін	Українська Гельсінська спілка з прав людини, Центр громадянських свобод, Харківська правозахисна група	Фокус на системних змінах, використання міжнародних механізмів захисту прав, експертний вплив
Антикорупційні організації	- Викриття корупційних схем - Моніторинг державних закупівель - Адвокація антикорупційних реформ - Громадський контроль	Центр протидії корупції, Transparency International Україна, НАБУ Leaks	Поєднання розслідувальної, аналітичної та адвокаційної діяльності, використання цифрових інструментів
Аналітичні центри	- Розробка політичних рекомендацій - Експертний аналіз - Підготовка альтернативних політик - Публічні консультації	Центр економічної стратегії, Центр політико-правових реформ, DiXi Group	Технократичний вплив, експертна легітимність, мережування з міжнародними партнерами
Волонтерські організації	- Матеріальна підтримка ЗСУ - Допомога вразливим групам - Гуманітарна діяльність - Психосоціальна підтримка	Повернись живим, Hospitallers, Крила Фенікса, Карітас України	Висока суспільна довіра, безпосередній зв'язок з бенефіціарами, оперативність реагування
Медіа-організації	- Розслідування та викриття - Формування порядку денного -	Громадське телебачення, Українська правда,	Формування інформаційного поля для мобілізації,

	Просвітницька діяльність - Боротьба з дезінформацією	StopFake, Детектор медіа	медійний резонанс, боротьба за наративи
Молодіжні організації	- Активізація молоді - Освітні програми - Інноваційні форми протесту - Міжнародне мережування	Пласт, ФРІ, Студентська рада, Молодіжний націоналістичний конгрес	Інноваційність, енергійність, мережевий характер, фокус на довгострокові зміни
Місцеві громадські ініціативи	- Мобілізація на локальному рівні - Вирішення місцевих проблем - Участь у місцевому самоврядуванні - Розвиток громад	Мережа ОПОРИ, Тепле місто, Агенти змін, місцеві ініціативи з благоустрою	Глибоке розуміння локального контексту, безпосередній контакт з громадою, практичні результати
Професійні асоціації	- Захист професійних інтересів - Експертна підтримка реформ - Встановлення професійних стандартів - Мобілізація професійних спільнот	Асоціація адвокатів України, Незалежна медійна рада, Медична спільнота	Професійна експертиза, секторальний вплив, мережа професіоналів
Релігійні організації	- Гуманітарна допомога - Моральна підтримка - Міжконфесійна співпраця - Капеланське служіння	Всеукраїнська рада церков, Карітас, Мальтійська служба допомоги	Моральний авторитет, розгалужена мережа, доступ до вразливих груп
Міжнародні та донорські організації	- Фінансова та технічна підтримка - Розбудова спроможності - Експертна допомога - Міжнародна солідарність	USAID, IREX, Міжнародний фонд "Відродження", UNDP	Ресурсне забезпечення, впровадження міжнародних стандартів, посилення сталості

Локальна мобілізація на рівні територіальних громад демонструє зростаючу роль децентралізованих форм громадської активності у формуванні політичних процесів. Реформа децентралізації створила нові інституційні можливості для участі громадян у місцевому самоврядуванні, включаючи громадські бюджети, консультативні ради, місцеві ініціативи та громадські слухання. Зростання спроможності територіальних громад супроводжується розвитком місцевих громадських організацій та ініціатив, орієнтованих на вирішення локальних проблем та просування місцевих інтересів. Локальні мобілізаційні кампанії часто фокусуються на питаннях якості життя, включаючи благоустрій, екологію, транспорт, комунальні послуги, що мають безпосередній

вплив на повсякденне життя громадян. Розвиток локальної ідентичності та почуття приналежності до громади створює емоційну основу для мобілізації на місцевому рівні. Зростає значення місцевих лідерів думок, активістів та громадських ініціатив, що формують локальні публічні сфери та артикулюють інтереси громад. Досвід успішних локальних мобілізаційних кампаній поширюється між різними громадами, створюючи мережі обміну досвідом та взаємної підтримки. [25, с. 231]

Цифрова трансформація громадянського суспільства створює нові можливості та виклики для політичної мобілізації в Україні. Розвиток онлайн-платформ громадської участі забезпечує нові канали залучення громадян до прийняття рішень, включаючи електронні петиції, громадські консультації, бюджети участі та інші інструменти електронної демократії. Цифрові інструменти моніторингу та контролю посилюють можливості громадського нагляду за діяльністю органів влади, використанням публічних коштів та реалізацією державних політик. Краудфандингові платформи створюють нові механізми мобілізації ресурсів для громадських ініціатив, зменшуючи залежність від інституційних донорів та розширюючи базу підтримки. Цифрові засоби координації дозволяють ефективно організовувати колективні дії без традиційних ієрархічних структур, забезпечуючи гнучкість та швидке реагування на зміни ситуації. Водночас цифрова трансформація породжує виклики, пов'язані з цифровою нерівністю, інформаційними маніпуляціями, проблемами кібербезпеки та поверхневістю онлайн-активізму. Розвиток цифрових компетенцій громадських активістів та організацій стає необхідною умовою ефективної мобілізаційної діяльності в сучасному інформаційному середовищі.

Міжнародні зв'язки та співпраця суттєво посилюють мобілізаційний потенціал українського громадянського суспільства, забезпечуючи доступ до додаткових ресурсів, експертизи та каналів впливу. Інтеграція українських громадських організацій до міжнародних мереж та коаліцій розширює можливості для адвокації українських інтересів на міжнародному рівні та

залучення міжнародної підтримки для внутрішніх реформ. Міжнародні донорські програми забезпечують фінансову підтримку та технічну допомогу для розбудови спроможності громадських організацій, реалізації мобілізаційних кампаній та впровадження інноваційних практик громадської участі. Міжнародні платформи та форуми створюють можливості для адвокації, обміну досвідом та формування солідарності з громадянським суспільством інших країн. Особливого значення міжнародна співпраця набула після повномасштабного російського вторгнення, коли українські громадські організації активно залучилися до формування міжнародної коаліції підтримки України та протидії російській дезінформації. Водночас значна залежність від міжнародного фінансування створює ризики для сталості громадських ініціатив та може обмежувати їхню автономію в визначенні пріоритетів та методів діяльності.

Виклики та перспективи розвитку громадянського суспільства як суб'єкта політичної мобілізації в Україні визначаються комплексом внутрішніх та зовнішніх факторів. Внутрішні виклики включають проблеми фінансової сталості, обмежену соціальну базу, регіональні диспропорції розвитку, недостатню інституційну спроможність багатьох організацій та ризики професіоналізації, що може призводити до відриву від інтересів широких верств населення. Зовнішні виклики охоплюють інформаційні атаки на громадський сектор, спроби дискредитації громадських активістів, загрози фізичній безпеці, обмежувальне законодавство та недостатню відкритість органів влади до громадської участі. Перспективи розвитку пов'язані з посиленням інституційної спроможності, розширенням соціальної бази, розвитком культури філантропії, впровадженням інноваційних форм громадської участі та поглибленням співпраці між різними секторами громадянського суспільства. Особливого значення набуває посилення інклюзивності громадянського суспільства, включення в процеси політичної мобілізації маргіналізованих груп та розвиток культури діалогу і компромісу. В умовах російської агресії та повоєнної відбудови ключовим завданням громадянського суспільства стає поєднання

мобілізаційних зусиль на захист національних інтересів з просуванням демократичних реформ та європейської інтеграції України. [26, с. 197]

РОЗДІЛ 3. ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ПОЛІТИЧНУ МОБІЛІЗАЦІЮ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

3.1 Соціально-економічні фактори політичної мобілізації

Соціально-економічні фактори виступають фундаментальними детермінантами політичної мобілізації, формуючи як об'єктивні умови, так і суб'єктивні мотивації для колективних політичних дій. Матеріальне становище різних соціальних груп, їхній доступ до економічних ресурсів, структура зайнятості, рівень соціального забезпечення та економічна нерівність безпосередньо впливають на готовність громадян долучатися до політичних процесів та обирати певні форми політичної участі. Макроекономічні показники, включаючи економічне зростання, інфляцію, безробіття, державний борг та фіскальну стабільність, формують загальний контекст, що визначає інтенсивність та спрямованість мобілізаційних процесів. Економічні кризи, стрімке падіння рівня життя, зростання цін на базові товари та послуги виступають потужними тригерами протестної мобілізації, що може набувати як організованих, так і стихійних форм. Водночас соціально-економічна стабільність та поступове підвищення добробуту створюють підґрунтя для конвенційних форм політичної участі, орієнтованих на підтримку наявного політичного курсу або його поступову модифікацію. Особливого значення соціально-економічні чинники набувають у трансформаційних суспільствах, де перехід до ринкової економіки супроводжується радикальними змінами в соціальній структурі, системі розподілу економічних ресурсів та моделях соціального захисту. [27, с. 136]

Економічна нерівність виступає одним з ключових факторів політичної мобілізації, визначаючи як потенціал колективних дій, так і їхню спрямованість. Дослідження показують, що високий рівень нерівності посилює соціальну напруженість та підвищує ймовірність політичних протестів, особливо коли економічна диференціація сприймається як результат несправедливих правил гри, корупції чи олігархічного контролю над економікою. Динаміка нерівності (її зростання чи зменшення) часто має більший мобілізаційний вплив, ніж її

абсолютний рівень, оскільки саме негативні зміни в економічному становищі активізують відчуття відносної депривації та соціальної несправедливості. Концентрація економічних ресурсів у руках вузьких елітних груп створює структурні передумови для оліграхізації політичної системи, що обмежує можливості для демократичної політичної участі та спонукає до пошуку альтернативних, часто неінституціоналізованих форм політичного впливу. Економічна нерівність також впливає на рівень соціальної довіри, солідарності та колективної ідентичності, що виступають важливими передумовами успішної політичної мобілізації. Поляризація суспільства за економічними показниками часто призводить до фрагментації політичного простору, формування антагоністичних політичних ідентичностей та радикалізації політичних вимог, що ускладнює формування широких коаліцій та консенсусних рішень щодо суспільно значущих питань.

Структура зайнятості та трансформація ринку праці суттєво впливають на патерни політичної мобілізації різних соціальних груп. Деіндустріалізація та скорочення традиційного промислового сектору послабили мобілізаційний потенціал робітничого класу, що історично виступав ключовим суб'єктом масової політичної мобілізації через профспілки та ліві політичні партії. Зростання сектору послуг, поширення нестандартних форм зайнятості (неповна зайнятість, тимчасові контракти, фріланс, самозайнятість) та індивідуалізація трудових відносин створюють нові виклики для колективної організації працівників та артикуляції їхніх політичних інтересів. Прекаризація праці – поширення нестабільної, низькооплачуваної роботи без соціальних гарантій – формує особливу соціальну групу "прекаріат", що характеризується підвищеною економічною вразливістю, невпевненістю у майбутньому та потенційною схильністю до підтримки популістських політичних сил. Цифровізація економіки та розвиток платформенної зайнятості створюють нові форми трудових відносин, що потребують інноваційних підходів до організації працівників та захисту їхніх прав. Зростання освітнього рівня робочої сили та формування "креативного класу" – висококваліфікованих фахівців, зайнятих у

сферах інновацій, технологій, культури, освіти – зумовлює трансформацію мотиваційних основ політичної участі з акцентом на постматеріалістичні цінності, включаючи автономію, самореалізацію, якість життя та сталий розвиток. [28, с. 205]

Ефективність системи соціального захисту та державного регулювання соціально-економічних процесів виступає важливим чинником, що визначає інтенсивність та форми політичної мобілізації. Розвинені соціальні держави з високим рівнем соціального захисту, доступними публічними послугами та активною політикою перерозподілу демонструють нижчий рівень соціально-економічної напруженості та протестної мобілізації порівняно з неоліберальними моделями, орієнтованими на мінімальне державне втручання та індивідуальну відповідальність. Реформи соціальної сфери, особливо ті, що передбачають скорочення соціальних гарантій, підвищення пенсійного віку, комерціалізацію публічних послуг, часто викликають масову мобілізацію проти таких змін, навіть у стабільних демократичних країнах з високим рівнем життя. Якість та доступність базових публічних послуг, включаючи освіту, охорону здоров'я, транспорт, житлово-комунальне господарство, безпосередньо впливають на оцінку громадянами ефективності політичної системи та формують мотивацію до політичної участі. Міжнародні фінансові інституції та їхня політика структурних реформ, спрямована на фіскальну консолідацію, лібералізацію та дерегуляцію, часто стають об'єктами критики та протестної мобілізації з боку національних громадянських суспільств, що захищають соціальні права та національний суверенітет у визначенні економічної політики. Здатність держави забезпечувати макроекономічну стабільність, стимулювати економічне зростання та справедливий розподіл його результатів визначає рівень легітимності політичної системи та готовність громадян підтримувати демократичні інститути.

Регіональні диспропорції соціально-економічного розвитку створюють підґрунтя для територіально диференційованих патернів політичної мобілізації. Нерівномірний економічний розвиток різних регіонів, концентрація економічної

активності в окремих центрах та відставання периферійних територій формують просторову сегрегацію, що може посилювати регіональні ідентичності та стимулювати мобілізацію навколо регіональних інтересів. Структурна економічна трансформація створює "виграшні" та "програшні" регіони, що відрізняються за рівнем адаптованості до нових економічних умов, інтеграції в глобальні ринки та привабливості для інвестицій. Периферійні регіони з традиційною економічною базою, що страждають від деіндустріалізації, депопуляції та скорочення соціальної інфраструктури, часто демонструють підвищену підтримку популістських та антисистемних політичних сил, що пропонують прості рішення складних проблем та апелюють до ностальгії за минулим. Економічно успішні регіони, інтегровані в глобальну економіку, з високою концентрацією освіченого, мобільного населення, схильні підтримувати ліберальні, проєвропейські політичні сили, орієнтовані на подальшу модернізацію та інтеграцію. Регіональні еліти можуть використовувати економічні диспропорції для мобілізації політичної підтримки на основі територіальної ідентичності та протиставлення регіональних інтересів загальнонаціональним пріоритетам. Стратегії регіонального розвитку, спрямовані на зменшення економічних диспропорцій та забезпечення рівних можливостей для всіх територій, виступають важливим інструментом запобігання деструктивній політичній мобілізації на ґрунті регіональних розколів. [29, с. 173]

Глобалізаційні процеси та інтеграція національних економік у світові ринки створюють новий контекст для політичної мобілізації, формуючи як нові можливості, так і нові виклики. Економічна глобалізація, лібералізація торгівлі та інтенсифікація міжнародної конкуренції породжують суперечливі соціальні наслідки, створюючи як переможців, так і жертв цих процесів, що стимулює політичну поляризацію та мобілізацію навколо питань глобальної економічної інтеграції. Зростання мобільності капіталу та транснаціоналізація виробництва послаблюють традиційні важелі впливу робітничого класу на капітал, посилюючи асиметрію влади між працею та капіталом та змушуючи профспілки

шукати нові стратегії транснаціональної солідарності. Міграційні потоки, стимульовані економічною нерівністю між країнами, часто стають об'єктом політичної мобілізації як з боку правих популістів, що апелюють до захисту національних ринків праці, так і з боку лівих сил, що виступають за права мігрантів. Регіональна економічна інтеграція, зокрема в рамках Європейського Союзу, створює багаторівневу структуру політичних можливостей, де соціально-економічні актори можуть апелювати як до національних, так і до наднаціональних інституцій для просування своїх інтересів. Глобальні економічні кризи продемонстрували взаємозалежність національних економік та вразливість соціально-економічної стабільності перед зовнішніми шоками, що спонукає до переосмислення моделей глобальної економічної інтеграції та стимулює мобілізацію навколо пошуку нових балансів між відкритістю та захистом національних інтересів. Поширення антиглобалістських настроїв та посилення економічного націоналізму в багатьох країнах свідчать про реакцію значних суспільних груп на негативні соціальні наслідки нерегульованої глобалізації, що акцентує увагу на необхідності більш інклюзивних моделей світового економічного розвитку. [30, с. 192]

3.2 Вплив зовнішньополітичних факторів на процеси політичної мобілізації

Зовнішньополітичні фактори відіграють суттєву роль у формуванні процесів політичної мобілізації, особливо в умовах зростаючої взаємозалежності держав та інтенсифікації транснаціональних зв'язків. Міжнародне середовище створює специфічний контекст для внутрішньополітичних процесів, визначаючи як обмеження, так і можливості для політичної мобілізації різних суспільних груп. Геополітичне становище країни, її залученість до міжнародних організацій та інтеграційних об'єднань, відносини з сусідніми державами та глобальними потугами формують зовнішньополітичний вимір політичної мобілізації. Зовнішні загрози, зокрема військова агресія, територіальні претензії, інформаційні війни, економічний тиск, виступають потужними чинниками

консолідаційної мобілізації суспільства навколо національних інтересів та патріотичних цінностей. Водночас зовнішньополітичні орієнтації можуть ставати предметом внутрішньополітичної конкуренції та поляризувати суспільство, особливо коли геополітичний вибір пов'язаний з фундаментальними питаннями цивілізаційної ідентичності, моделі розвитку та системи цінностей. Транснаціональні мережі активістів та міжнародні неурядові організації створюють додаткові канали для політичної мобілізації, дозволяючи місцевим рухам апелювати до глобальних норм та цінностей, отримувати зовнішню підтримку та здійснювати тиск на національні уряди через міжнародні інституції. [31, с. 217]

Інтеграційні процеси, особливо європейська інтеграція України, виступають потужним фактором політичної мобілізації, формуючи специфічні наративи, ідентичності та політичні розмежування. Підписання та імплементація Угоди про асоціацію з Європейським Союзом створило нову динаміку внутрішньополітичних процесів, стимулюючи мобілізацію як прихильників, так і противників європейського вектору розвитку. Європейська інтеграція виступає не лише зовнішньополітичним вибором, але й цивілізаційним проектом, що передбачає трансформацію політичних, економічних та правових інституцій відповідно до європейських стандартів. Євроінтеграційний порядок денний реформ створює структуровану програму суспільних змін, навколо яких мобілізуються різні політичні актори, включаючи реформаторські коаліції, бізнес-асоціації, громадські організації та експертні спільноти. Зовнішня підтримка реформ з боку європейських партнерів, включаючи фінансову, технічну та політичну допомогу, посилює мобілізаційний потенціал проєвропейських сил, надаючи їм додаткові ресурси та легітимність. Водночас євроінтеграційний процес може викликати опір з боку груп, чийі інтереси зачіпаються реформами, включаючи олігархічні кола, корумповану бюрократію, представників неконкурентних секторів економіки, що стимулює мобілізацію антиреформаторських сил та поширення євроскептичних наративів. [32, с. 154]

Російська агресія проти України стала визначальним зовнішньополітичним фактором, що радикально трансформував процеси політичної мобілізації в країні. Анексія Криму та окупація частини Донбасу у 2014 році, а потім повномасштабне вторгнення у 2022 році викликали безпрецедентну національну мобілізацію навколо захисту суверенітету, територіальної цілісності та європейського вибору України. Російська агресія спричинила консолідацію українського суспільства, посилення національної ідентичності та маргіналізацію проросійських політичних сил, які раніше мали значну електоральну підтримку в південних та східних регіонах. Війна стимулювала розвиток волонтерського руху, що став унікальним феноменом громадянської мобілізації, спрямованої на підтримку Збройних Сил, допомогу постраждалим від війни та внутрішньо переміщеним особам. Досвід російської агресії остаточно делегітимізував концепції "братніх народів" та "спільного цивілізаційного простору", посиливши проєвропейську та проатлантичну орієнтацію більшості українців. Інформаційна війна, що супроводжує військову агресію, актуалізувала питання інформаційної безпеки, медіаграмотності та протидії дезінформації, стимулюючи мобілізацію громадянського суспільства у сфері стратегічних комунікацій та протидії інформаційним маніпуляціям. Міжнародна підтримка України у протистоянні російській агресії, включаючи санкції проти Росії, військову, фінансову, гуманітарну допомогу та політичну солідарність, створила сприятливі зовнішні умови для внутрішньої мобілізації та зміцнила впевненість українців у правильності обраного шляху європейської та євроатлантичної інтеграції.

Діяльність міжнародних організацій та зовнішніх донорів суттєво впливає на мобілізаційні процеси в Україні, створюючи додаткові канали для артикуляції інтересів та мобілізації ресурсів. Міжнародні організації, включаючи ООН, ОБСЄ, Раду Європи, виступають важливими форумами для привернення уваги до українських питань, легітимізації національних вимог та здійснення тиску на Росію та інших міжнародних акторів. Моніторингові місії міжнародних організацій, зокрема в сфері прав людини, виборчих процесів, реформ,

забезпечують незалежну оцінку ситуації та створюють інформаційну основу для мобілізаційних кампаній. Міжнародні донори, включаючи урядові агенції, приватні фонди, міжнародні фінансові інституції, надають фінансову підтримку українським громадським організаціям, аналітичним центрам, незалежним медіа, посилюючи їхню спроможність до мобілізаційної діяльності. Програми міжнародної технічної допомоги сприяють розбудові інституційної спроможності громадянського суспільства, впровадженню інноваційних методів роботи, розвитку лідерського потенціалу та формуванню мереж співпраці. Водночас активна роль міжнародних організацій та донорів може викликати критику щодо надмірного зовнішнього впливу на внутрішньополітичні процеси, залежності громадського сектору від зовнішнього фінансування, що потенційно використовується противниками реформ для дискредитації проєвропейських громадських ініціатив. [33, с. 238]

Транснаціональні мережі солідарності та глобальний контекст демократичних рухів створюють додатковий вимір для політичної мобілізації в Україні, забезпечуючи обмін досвідом, ідеями та ресурсами між українськими активістами та їхніми міжнародними партнерами. Українські революційні події, зокрема Помаранчева революція та Революція Гідності, вписуються у глобальний контекст "кольорових революцій" та демократичних протестів, демонструючи спільні риси з іншими рухами за демократизацію та проти авторитарних тенденцій. Транснаціональні мережі правозахисних організацій забезпечують підтримку українським активістам, особливо у сфері захисту прав людини на окупованих територіях та документування воєнних злочинів. Міжнародні антикорупційні мережі сприяють обміну методиками розслідування корупції, посилюють тиск на владу щодо розслідування резонансних корупційних справ та впровадження антикорупційних реформ. Міжнародні екологічні мережі підтримують українські ініціативи в сфері захисту довкілля, кліматичної політики та енергетичної трансформації, особливо в контексті відбудови України після війни. Глобальні мережі феміністичних, ЛГБТ+ та інших правозахисних рухів надають підтримку українським активістам у сфері

забезпечення рівних прав та протидії дискримінації, посилюючи їхню видимість та вплив на формування національного порядку денного. Досвід українського громадянського суспільства у протистоянні авторитаризму, корупції та зовнішній агресії стає цінним ресурсом для демократичних рухів в інших країнах, особливо в пострадянському просторі, що посилює міжнародну суб'єктність українського громадянського суспільства та його роль у глобальних процесах демократизації. [34, с. 175]

3.3 Трансформація політичної мобілізації в умовах воєнного стану

Воєнний стан, запроваджений в Україні у відповідь на повномасштабне вторгнення Росії 24 лютого 2022 року, кардинально змінив контекст та характер політичної мобілізації, створивши безпрецедентні умови для консолідації суспільства навколо оборони держави. Екзистенційна загроза національному суверенітету та безпеці громадян спричинила масштабну мобілізацію всіх суспільних ресурсів, трансформувавши звичні патерни політичної поведінки та взаємодії між різними суспільними групами. Правовий режим воєнного стану запровадив специфічні обмеження політичних прав та свобод, включаючи свободу зібрань, діяльність окремих політичних партій, функціонування медіа, що змінило інституційні рамки політичної мобілізації. Безпековий вимір став домінуючим у суспільно-політичному дискурсі, визначаючи пріоритети державної політики та громадської активності. Традиційні лінії політичних розмежувань зазнали суттєвої трансформації, поступившись місцем більш фундаментальному поділу на прихильників незалежності та суверенітету України та їхніх опонентів. Умови воєнного стану стимулювали розвиток нових форм самоорганізації та колективної дії, адаптованих до безпекових викликів та обмежень, включаючи волонтерські мережі, цифрові платформи координації допомоги, локальні ініціативи взаємодопомоги. Водночас виникли нові лінії напруги між необхідністю національної єдності перед обличчям зовнішньої загрози та важливістю збереження демократичних механізмів контролю і політичного плюралізму.

Воєнна мобілізація як специфічна форма організованого залучення громадян до захисту держави стала центральним аспектом суспільної динаміки в умовах повномасштабної війни. Масовий добровільний вступ громадян до Збройних Сил та територіальної оборони в перші дні вторгнення продемонстрував високий рівень патріотизму та готовності захищати незалежність держави. Подальша організована мобілізація через військкомати, що охопила різні вікові та соціальні групи, супроводжувалася формуванням нової суспільної етики, що підкреслювала цінність служіння та захисту. Трансформація цивільних громадян у військовослужбовців створила нову політично впливову соціальну групу з власними інтересами, потребами та політичними поглядами, що все більше артикулюються в публічному просторі. Різноманітні форми цивільної підтримки воєнних зусиль – від волонтерської допомоги армії до забезпечення функціонування критичної інфраструктури – сформували широке розуміння оборони як загальносуспільної справи, що виходить за межі суто військової діяльності. Суспільна підтримка мобілізованих та їхніх родин, включаючи програми психологічної, соціальної, правової, матеріальної допомоги, розвинулася у потужний громадський рух, що забезпечує додаткову легітимацію оборонних зусиль держави. [35, с. 219]

Трансформація політичної комунікації в умовах воєнного стану характеризується посиленням інформаційної безпеки, централізацією стратегічних комунікацій та розвитком нових каналів зв'язку між владою та суспільством. Запровадження єдиної інформаційної політики через об'єднаний телемарафон, координація офіційних повідомлень, обмеження на поширення чутливої інформації військового характеру створили нову архітектуру інформаційного простору, спрямовану на протидію російським інформаційним операціям та консолідацію суспільства. Регулярні звернення Президента України до нації стали ключовим елементом політичної комунікації, формуючи спільне розуміння поточної ситуації, стратегічних завдань та моральних орієнтирів в умовах війни. Цифрові платформи та соціальні мережі набули критичного значення для поширення оперативної інформації, координації

допомоги, підтримки зв'язку між різними регіонами та громадами в умовах фізичної небезпеки та обмеженої мобільності. Воєнний стан посилив значущість локальних комунікаційних мереж, особливо в прифронтових регіонах та громадах, що постраждали від окупації чи бойових дій, де місцеві лідери та активісти забезпечували зв'язок між населенням, волонтерами та офіційними структурами. Трансформація мобілізаційних наративів під впливом війни характеризується акцентом на національній єдності, історичному значенні боротьби за незалежність, європейській ідентичності України та персональній відповідальності кожного громадянина за спільне майбутнє. [36, с. 186]

Волонтерський рух в умовах воєнного стану зазнав суттєвої інституціоналізації та професіоналізації, перетворившись на ключовий елемент національної системи опору. Початкова стихійна мобілізація волонтерів, спрямована на негайне реагування на гуманітарні та оборонні потреби, поступово трансформувалася у структуровану мережу організацій з чітким розподілом функцій, професійним менеджментом та стабільними механізмами залучення ресурсів. Волонтерські організації розвинули спеціалізовані напрямки діяльності, включаючи забезпечення військових підрозділів, евакуацію цивільного населення з небезпечних зон, підтримку внутрішньо переміщених осіб, надання гуманітарної допомоги, медичну евакуацію та реабілітацію поранених, пошук зниклих безвісти, документування воєнних злочинів. Посилилася інтеграція волонтерських структур з державними інституціями та міжнародними організаціями, що забезпечило кращу координацію зусиль, ефективніший розподіл ресурсів та інституційну сталість волонтерської діяльності. Волонтерський рух став важливим каналом залучення до національного спротиву тих громадян, які не можуть брати безпосередню участь у бойових діях, забезпечуючи їхню причетність до спільної боротьби та посилюючи суспільну легітимність воєнних зусиль. Міжнародна складова волонтерського руху, включаючи діаспорні організації та глобальні мережі підтримки України, сформувала потужний канал мобілізації міжнародної

солідарності, залучення ресурсів та впливу на глобальний інформаційний простір.

Економічна мобілізація в умовах воєнного стану стала важливим виміром національної стійкості, трансформувавши взаємодію між державою, бізнесом та громадянами в напрямку підпорядкування економічних процесів оборонним потребам. Переорієнтація підприємств на виробництво продукції військового та подвійного призначення, розвиток оборонно-промислового комплексу, адаптація бізнес-моделей до воєнних ризиків та обмежень продемонстрували здатність економічних акторів до швидкої трансформації в кризових умовах. Податкова політика воєнного часу, включаючи запровадження специфічних воєнних зборів та спрощення системи оподаткування для певних категорій платників, створила нові механізми мобілізації фінансових ресурсів для оборонних потреб. Цифровізація економічних процесів, включаючи розвиток онлайн-сервісів, електронних платежів, дистанційного доступу до публічних послуг, забезпечила сталість економічної діяльності в умовах фізичних загроз та обмеженої мобільності. Волонтерські економічні ініціативи, включаючи збір коштів через краудфандингові платформи, організацію виробництва необхідної продукції силами волонтерів, створення альтернативних систем забезпечення нагальних потреб, продемонстрували потужний потенціал громадської самоорганізації в економічній сфері. Трансформація споживчої поведінки громадян у бік підтримки національних виробників, етичного споживання, економії ресурсів, відмови від російських продуктів та брендів стала формою економічного патріотизму та повсякденного спротиву агресії. [37, с. 243]

Децентралізація політичної мобілізації в умовах воєнного стану виявилася важливим фактором стійкості суспільства перед обличчям загарбницької війни. Місцеві громади, особливо в прифронтових регіонах та на звільнених територіях, продемонстрували високу здатність до самоорганізації та вирішення критичних проблем безпеки, життєзабезпечення, гуманітарної допомоги, евакуації без чекання на централізовані рішення. Органи місцевого самоврядування взяли на себе нові функції, пов'язані з оборонними завданнями, включаючи організацію

територіальної оборони, укріплення цивільної інфраструктури, забезпечення енергетичної автономності, створення запасів критично важливих ресурсів. Локальні лідери, включаючи голів громад, місцевих активістів, лідерів бізнесу, релігійних громад, стали ключовими фігурами в мобілізації громад на спротив агресії, забезпечуючи комунікацію, координацію дій та моральну підтримку. Формування локальних мереж взаємодопомоги, що об'єднували різні суспільні групи – від малого бізнесу до релігійних громад, від освітніх закладів до культурних ініціатив – створило гнучку та стійку інфраструктуру підтримки найбільш вразливих членів громад. Децентралізована мобілізація продемонструвала здатність українського суспільства до самоорганізації навіть в умовах руйнування формальних каналів комунікації та управління, що стало важливим фактором провалу російських планів щодо швидкого підкорення країни.

Воєнний стан актуалізував питання демократичної легітимності та політичного плюралізму в умовах екзистенційних загроз, створивши нові виклики для балансу між національною безпекою та демократичними цінностями. Призупинення діяльності проросійських політичних партій, обмеження свободи зібрань, посилення контролю за інформаційним простором відповідали вимогам воєнного часу, проте породили дискусії щодо меж та тривалості таких обмежень, механізмів демократичного контролю та запобігання зловживанням. Парламентаризм в умовах воєнного стану зазнав трансформації, зберігаючи роль законодавчого органу, але модифікуючи процедури роботи та посилюючи консенсусний підхід до ухвалення рішень з питань національної безпеки. Перенесення місцевих та парламентських виборів на період після завершення воєнного стану зумовлено об'єктивними безпековими чинниками, проте створює виклики для забезпечення представництва та легітимності органів влади в умовах подовженого мандату. Громадянське суспільство трансформувало форми демократичного контролю, адаптувавши практики моніторингу, адвокації та публічної критики до умов воєнного стану, зберігаючи функцію незалежного нагляду за владними інституціями при одночасній

підтримці оборонних зусиль. Публічні дискусії щодо стратегічних питань повоєнної відбудови, європейської інтеграції, інституційних реформ, відновлення територіальної цілісності формують підґрунтя для демократичного визначення майбутнього України, навіть в умовах поточних безпекових обмежень. [38, с. 196]

Діджиталізація політичної мобілізації в умовах воєнного стану набула нового виміру, поєднуючи безпекові аспекти з розширенням можливостей для громадянської участі в цифровому просторі. Застосунок "Дія" трансформувався в багатофункціональну платформу, що забезпечує не лише доступ до публічних послуг, але й можливості для реєстрації внутрішньо переміщених осіб, отримання соціальної допомоги, повідомлення про воєнні злочини, надання гуманітарної допомоги. Цифрові інструменти краудфандингу, включаючи United24, Army SOS, Повернись живим, забезпечили безпрецедентну мобілізацію фінансових ресурсів для підтримки оборонних та гуманітарних зусиль, поєднуючи прозорість, зручність та глобальне охоплення. Застосунки для оповіщення про повітряні тривоги, карти укриттів, інформування про небезпеки створили цифровий вимір цивільної оборони, що рятує життя мільйонів громадян в умовах регулярних ракетних та авіаційних атак. Цифрова дипломатія, включаючи активну комунікацію українських офіційних осіб та громадських активістів у глобальному інформаційному просторі, забезпечила безпрецедентну міжнародну підтримку України та протидію російським наративам. Кібервимір війни стимулював розвиток громадських ініціатив у сфері кібербезпеки, протидії дезінформації, підтримки роботи критичної цифрової інфраструктури, що сформувало новий напрямок громадянської мобілізації.

Психологічні аспекти політичної мобілізації в умовах воєнного стану набули критичного значення, визначаючи суспільну стійкість перед обличчям травматичного досвіду та постійної загрози. Колективні емоції, включаючи обурення агресією, гордість за опір, солідарність з постраждалими, відіграють значну роль у підтримці мотивації до захисту країни та подолання труднощів воєнного часу. Трансформація національної ідентичності під впливом воєнного

досвіду характеризується посиленням громадянського патріотизму, поглибленням відчуття історичної суб'єктності українського народу, остаточним розривом з російськими імперськими наративами. Психологічна підтримка різних категорій постраждалих, включаючи ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, родини загиблих, дітей, що пережили окупацію чи втрату близьких, стала важливим напрямком мобілізації професійних психологів, освітян, соціальних працівників та волонтерів. Розвиток практик психологічної самодопомоги, резилієнтності, посттравматичного зростання формує нову культуру психічного здоров'я, що допомагає громадянам справлятися з викликами воєнного часу та підтримувати функціональність в умовах хронічного стресу. Переосмислення травматичного досвіду через мистецтво, культурні проекти, меморіалізацію створює символічні ресурси для колективного осмислення війни та формування наративів, що підтримують суспільну мобілізацію та зцілення. [39, с. 227]

Міжнародний вимір політичної мобілізації в умовах воєнного стану набув безпрецедентного масштабу, трансформувавши роль України в глобальних процесах. Дипломатична мобілізація, спрямована на забезпечення міжнародної підтримки, включаючи санкції проти Росії, постачання зброї, фінансову допомогу, гуманітарну підтримку, стала ключовим аспектом стратегії протидії російській агресії. Діаспорна мобілізація об'єднала українські громади по всьому світу навколо підтримки України, створивши потужні мережі адвокації, збору коштів, гуманітарної допомоги, інформаційної діяльності. Глобальна солідарність з Україною, що проявилася в численних акціях підтримки, мистецьких проектах, гуманітарних ініціативах, формує новий рівень міжнародної видимості та підтримки. Статус кандидата на членство в Європейському Союзі, отриманий Україною в умовах війни, став потужним символом визнання європейської приналежності України та стимулом для демократичних реформ навіть в умовах воєнного стану. Інтеграція України до глобальних безпекових структур, посилення співпраці з НАТО, розвиток двосторонніх безпекових партнерств формують нову архітектуру безпеки, що

підтримує оборонні зусилля України та створює перспективи для повоєнної стабілізації.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що політична мобілізація в Україні характеризується специфічними механізмами реалізації та перебуває під впливом комплексу внутрішніх та зовнішніх чинників, що визначають її динаміку, форми та результати. Теоретичний аналіз феномену політичної мобілізації виявив його багатовимірність та динамічність, що потребує застосування інтегративного підходу, який поєднує різні дослідницькі парадигми та методологічні стратегії. Концептуалізація поняття політичної мобілізації дозволяє визначити її як процес залучення індивідів та соціальних груп до колективних політичних дій через формування спільних ідентичностей, артикуляцію групових інтересів та координацію зусиль для досягнення політичних цілей. Історичний розвиток політичної мобілізації в Україні демонструє циклічність мобілізаційних процесів, їхній зв'язок з етапами державотворення та демократизації, а також поступове формування специфічних українських моделей мобілізації, що поєднують елементи західних практик з власним історичним досвідом та культурними особливостями.

Інституційні механізми політичної мобілізації в Україні охоплюють широкий спектр формальних та неформальних структур, що забезпечують організаційне підґрунтя для колективних політичних дій. Дослідження виявило трансформацію цих механізмів під впливом демократизації, європейської інтеграції та протистояння зовнішній агресії, а також формування нових інституційних форм, адаптованих до сучасних викликів. Особливого значення набувають горизонтальні мережеві структури, що забезпечують гнучкість, адаптивність та стійкість мобілізаційних процесів в умовах мінливого середовища та зовнішніх загроз. Комунікативні стратегії політичної мобілізації зазнали суттєвої трансформації під впливом цифровізації, розвитку соціальних мереж та інших новітніх інформаційних технологій, що створило нові можливості для мобілізаційних комунікацій, але й породило специфічні виклики, пов'язані з інформаційною безпекою, маніпуляціями та цифровою нерівністю. Ефективність комунікативних стратегій визначається їхньою резонансністю з

цінностями та досвідом цільової аудиторії, емоційною виразністю, когнітивною доступністю та узгодженістю між різними каналами комунікації.

Громадянське суспільство виступає ключовим суб'єктом політичної мобілізації в Україні, демонструючи високу здатність до самоорганізації, інновацій та адаптації до мінливих умов. Волонтерський рух, що розвинувся у відповідь на російську агресію, став унікальним феноменом громадянської мобілізації, створивши нові моделі взаємодії між громадянським суспільством, державою та міжнародними партнерами. Трансформація громадянського суспільства в умовах воєнного стану характеризується посиленням його ролі в забезпеченні національної стійкості, розвитком нових форм діяльності, спрямованих на підтримку оборонних зусиль, гуманітарну допомогу та документування воєнних злочинів. Водночас зберігається важливість традиційних функцій громадянського суспільства, включаючи контроль за владою, адвокацію суспільних інтересів та підтримку демократичних процесів, що набуває особливого значення в контексті необхідності збереження демократичної легітимності та політичного плюралізму в умовах воєнного стану.

Соціально-економічні фактори суттєво впливають на процеси політичної мобілізації в Україні, визначаючи як об'єктивні умови, так і суб'єктивні мотивації для колективних політичних дій. Економічна нерівність, структура зайнятості, ефективність системи соціального захисту, регіональні диспропорції розвитку та вплив глобалізаційних процесів формують соціально-економічний контекст мобілізаційних процесів, впливаючи на їхню інтенсивність, форми та спрямованість. Економічні кризи, стрімке падіння рівня життя, зростання цін на базові товари та послуги виступають потужними тригерами протестної мобілізації, тоді як економічна стабільність та поступове підвищення добробуту створюють підґрунтя для конвенційних форм політичної участі. Особливого значення набуває економічна мобілізація в умовах воєнного стану, що передбачає підпорядкування економічних процесів оборонним потребам, трансформацію економічної поведінки громадян та розвиток нових форм економічної солідарності.

Зовнішньополітичні фактори відіграють визначальну роль у формуванні процесів політичної мобілізації в Україні, створюючи специфічний міжнародний контекст для внутрішньополітичних процесів. Європейська інтеграція, російська агресія, діяльність міжнародних організацій та зовнішніх донорів, транснаціональні мережі солідарності формують зовнішньополітичний вимір політичної мобілізації, впливаючи на її цілі, форми та ресурсне забезпечення. Повномасштабне російське вторгнення 2022 року кардинально змінило міжнародний контекст політичної мобілізації в Україні, створивши безпрецедентні умови для міжнародної солідарності, дипломатичної підтримки та глобальної видимості українського спротиву. Значно посилилася роль діаспори та міжнародних мереж підтримки України, що забезпечують додаткові канали мобілізації ресурсів, адвокації та інформаційної діяльності на міжнародному рівні. Отримання Україною статусу кандидата на членство в Європейському Союзі в умовах війни стало потужним символом визнання європейської приналежності України та стимулом для демократичних реформ навіть в умовах воєнного стану.

Трансформація політичної мобілізації в умовах воєнного стану характеризується консолідацією суспільства навколо оборони держави, розвитком нових форм самоорганізації та колективної дії, адаптованих до безпекових викликів та обмежень. Воєнна мобілізація як специфічна форма організованого залучення громадян до захисту держави стала центральним аспектом суспільної динаміки, супроводжуючись формуванням нової суспільної етики, що підкреслює цінність служіння та захисту. Цифрові технології набули критичного значення для політичної мобілізації в умовах воєнного стану, забезпечуючи комунікацію, координацію дій, доступ до публічних послуг та мобілізацію ресурсів в умовах фізичних загроз та обмеженої мобільності. Децентралізація політичної мобілізації, особливо на рівні місцевих громад, стала важливим фактором стійкості суспільства перед обличчям загарбницької війни, забезпечуючи здатність до самоорганізації навіть в умовах руйнування формальних каналів комунікації та управління. Воєнний досвід трансформував

національну ідентичність українців, посиливши громадянський патріотизм, поглибивши відчуття історичної суб'єктності українського народу та остаточно розірвавши зв'язки з російськими імперськими наративами.

Дослідження політичної мобілізації в Україні дозволяє визначити перспективні напрямки розвитку цього процесу в контексті повоєнної відбудови, європейської інтеграції та подальшої демократизації. Особливого значення набуває розробка інклюзивних стратегій політичної мобілізації, що забезпечують залучення різних суспільних груп, включаючи вразливі та маргіналізовані категорії, до процесів суспільно-політичного розвитку. Важливим завданням є забезпечення конструктивного характеру політичної мобілізації, її спрямованості на підтримку реформ, розбудову демократичних інституцій та європейську інтеграцію України. Посилення інституційної спроможності суб'єктів політичної мобілізації, розвиток їхньої стійкості, адаптивності та ресурсної забезпеченості виступає необхідною умовою ефективності мобілізаційних процесів. Збереження та розвиток демократичних механізмів контролю, політичного плюралізму та громадянських свобод в умовах повоєнної відбудови залишається критично важливим завданням для забезпечення легітимності та інклюзивності політичної системи. Досвід політичної мобілізації в умовах війни створює унікальний соціальний капітал, що може бути використаний для трансформації політичної культури, посилення громадянської суб'єктності та розбудови стійких демократичних інституцій у повоєнній Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Батрименко О. В. Форми та методи залучення громадян до процесу здійснення публічної влади. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія: Філософія. Політологія. 2014. № 1. С. 40-49.
2. Трима К. А. Особливості громадянської та політичної мобілізації в транзитивних суспільствах: теоретичний аспект. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. 2015. Вип. 18. С. 115-120.
3. Шиманова О. В. Віртуальна політична мобілізація: сутність та особливості прояву. *Політичне життя*. 2018. № 3. С. 79-87.
4. Ващенко К. О., Корнієнко В. О. Політологія для вчителя : навч. посіб. Київ : Вид-во імені М. П. Драгоманова, 2011. 406 с.
5. Ісаєнко О. О. Соціальна мобілізація як інструмент впливу на розвиток місцевих громад. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. Серія: Управління. 2013. Вип. 1. С. 210-217.
6. Гелей С. Д., Рутар С. М. Політико-правові системи світу : навч. посіб. Київ : Знання, 2016. 668 с.
7. Тупиця О. Л. Профспілки в політичній системі сучасного суспільства: виміри функціонування : монографія. Дніпропетровськ : Вид-во Дніпропетровського національного університету, 2008. 352 с.
8. Денисюк С. Г. Політична мобілізація як процес: мотиваційний фактор. *Гілея: науковий вісник*. 2013. Вип. 73. С. 307-309.
9. Хома Н. М. Політична мобілізація в соціальних мережах: особливості та перспективи дослідження. *Політикус*. 2020. Вип. 1. С. 62-67.
10. Розумний М. М. Виклики національного самовизначення : монографія. Київ : НІСД, 2016. 196 с.
11. Колодій А. Ф. Механізми самоорганізації громадянського суспільства й державні механізми: взаємодія, співпраця, суперечності. *Вісник Львівського університету*. Серія: філософсько-політологічні студії. 2020. Вип. 29. С. 226-234.

12. Дем'яненко О. О. Роль громадянського суспільства у контексті глобалізаційних процесів. *Наукові записки НаУКМА*. Політичні науки. 2014. Т. 160. С. 67-71.
13. Пасісниченко В. Л. Теоретичний аналіз процесів політичної мобілізації: методологічні можливості теорії фреймів. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. 2016. Вип. 37. С. 60-66.
14. Горбатенко В. П. Політичні ризики: від теорії до практики. Суспільно-політичні процеси. 2016. Вип. 2. С. 55-69.
15. Росенко М. І. Організація влади в містах зі спеціальним статусом (на прикладі м. Севастополь) : монографія. Київ : НАДУ, 2010. 178 с.
16. Перегуда Є. В. Виконавча влада України: політична роль в умовах трансформації суспільства : монографія. Київ : Логос, 2011. 408 с.
17. Онуфрієнко О. В. Процеси модернізації державного управління: теоретико-методологічний аспект. Державне управління та місцеве самоврядування. 2015. Вип. 2. С. 66-77.
18. Макаренко Л. П. Політична комунікація як визначальна складова демократичної політичної системи. *Гілея: науковий вісник*. 2014. Вип. 82. С. 425-430.
19. Ломейко В. І. Комунікаційний супровід суспільно-політичних процесів у сучасній Україні. Політичне життя. 2019. № 2. С. 86-93.
20. Митко А. М. Інформаційна демократія: реалії та виклики часу : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2014. 400 с.
21. Наумкіна С. М., Маслов Ю. К. Система державного управління та політичний режим: взаємозв'язок і взаємозалежність в умовах трансформації. *Наукові праці МАУП*. 2015. Вип. 44. С. 42-46.
22. Пашина Н. П. Формування політичної ідентичності в умовах модернізації України : монографія. Луганськ : Ноулідж, 2013. 375 с.
23. Корнієвський О. А. Громадянське суспільство в умовах пандемії коронавірусу COVID-19: виклики та перспективи розвитку. Національний інститут

- стратегічних досліджень. Київ, 2020. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/gromadyanske-suspilstvo-v-umovakh-pandemii-koronavirusu-covid-19-vikliki-ta-perspektivi> (дата звернення: 10.04.2025).
24. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін : зб. наук. праць / за ред. М. О. Шульги. Київ : Інститут соціології НАН України, 2020. Вип. 7 (21). 547 с.
 25. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації влади в Україні : колективна монографія / за заг. ред. Р. М. Плюща. Київ : РІДНА МОВА, 2016. 744 с.
 26. Трансформація політичних інститутів України: проблеми теорії і практики / авт. кол.: М. І. Михальченко (керівник) та ін. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2016. 440 с.
 27. Резнік О. С. Політична самоідентифікація особистості за умов становлення громадянського суспільства : монографія. Київ : Інститут соціології НАН України, 2003. 184 с.
 28. Макух О. Є. Динаміка соціально-політичних орієнтацій громадян України в умовах трансформації суспільства. Політикус. 2020. № 4. С. 44-50.
 29. Регіоналізм в Україні: реалії та перспективи / наук. ред. М. І. Панчук. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2016. 382 с.
 30. Нагорняк Т. Л. Країна як бренд. Національний бренд "Україна". *Стратегічні пріоритети*. 2008. № 4(9). С. 220-228.
 31. Зовнішня політика України – 2019: стратегічні рішення і контури майбутнього : аналітичне дослідження / за ред. В. П. Горбуліна, О. В. Литвиненка. Київ : НІСД, 2020. 444 с.
 32. Копійка В. В., Дорошко М. С. Європейська інтеграція України: загальні принципи та етапи становлення процесу. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2019. Вип. 138. С. 32-38.
 33. Зеленько Г. І. Публічна сфера versus громадянське суспільство: діалектика взаємин у модерному та постмодерному контекстах. *Наукові записки*

Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2020. № 3-4. С. 61-84.

34. Толстов С. В. Діяльність міжнародних організацій в Україні: загальні тенденції та орієнтири. Віче. 2015. № 4. С. 11-14.
35. Жулканич О. М., Жулканич Н. М. Волонтерський рух як складова громадянського суспільства. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія.* 2021. Вип. 1 (44). С. 311-319.
36. Політичні трансформації в країнах Центральної Європи наприкінці ХХ - на початку ХХІ століть : навч. посіб. / упоряд.: М. О. Лендель, В. В. Гулай та ін. Ужгород : Поліграфцентр "Ліра", 2016. 464 с.
37. Трансформація політичних систем на пострадянському просторі: 20 років незалежної України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 23-24 червня 2011 р. Дніпропетровськ : ДНУ, 2011. 378 с.
38. Грицай І. О. Громадянське суспільство як інститут демократичного розвитку: сучасні українські реалії. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.* 2018. № 3. С. 38-45.
39. Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз : аналітична доповідь / за заг. ред. С. І. Пирожкова. Київ : НІСД, 2022. 864 с.